

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

**TERORISMUS, VÁLKA – ETICKÉ MEZE V PROSAZOVÁNÍ
ZÁJMŮ**

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Autor práce: Bc. Michal Šťastný

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 3

2011

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne:.....

Bc. Michal Šťastný

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce, PhDr. Romanovi Míčkovi, ThD., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. TERORISMUS.....	8
1.1. VYMEZENÍ SOCIÁLNÍHO A BEZPEČNOSTNÍHO PROSTŘEDÍ	8
1.2. DEFINICE A OBECNÝ POJEM TERORISMU	12
1.3. VÁLKA A TERORISMUS.....	20
1.4. CÍLE TERORISMU.....	23
1.5. TERORISTICKÉ ORGANIZACE	24
1.6. POHNUTKY A PŘEDPOKLADY TERORISMU	32
1.7. ZÁPADNÍ CIVILIZACE – VNÍMÁNÍ GLOBÁLNÍHO TERORISMU.....	35
2. VÝCHOZÍ ETICKÉ TEORIE.....	43
2.1. MORÁLNÍ PŘEDPOROZUMĚNÍ.....	43
2.2. EMPIRISTICKÁ ETIKA.....	44
2.3. TRANSCENDENTÁLNÍ ETIKA A KANTŮV KATEGORICKÝ IMPERATIV.....	46
2.4. ETIKA CTNOSTÍ.....	48
3. TERORISMUS A UČENÍ O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE	50
3.1. ETIKA VÁLEČNÉHO KONFLIKTU V HISTORII	50
3.2. ETICKÁ VÝCHODISKA VÁLKY V NOVOVĚKU	54
3.3. KONCEPCE SPRAVEDLIVÉ VÁLKY V USA A EVROPĚ.....	57
3.4. SOUČASNÁ PRÁVNÍ A ETICKÁ ARGUMENTACE.....	60
3.5. APLIKACE UČENÍ O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE	65
4. ETICKÉ ÚVAHY A SROVNÁVÁNÍ.....	68
4.1. ISLÁMSKÝ TERORISMUS, AL KAIDA A 11. ZÁŘÍ.....	68
4.2. ČEČENSKÁ VÁLKA A TERORISMUS	77
4.3. IRÁK – SPRAVEDLIVÁ VÁLKA?	83
4.4. LEGITIMNÍ AUTORITA – REFLEXE STANOVISEK	86
ZÁVĚR.....	89
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	92
ABSTRAKT	96

ÚVOD

Konec 20. a počátek 21. století s sebou přinesl kromě značného rozvoje informačních technologií, celosvětového obchodu a mezinárodní spolupráce i některá globální negativa.

Jedním z těchto negativ je i globální terorismus. Teror a terorismus není ve své podstatě nic nového, není to skutečnost, se kterou by společnost již neměla zkušenost v průběhu dějin. Nové jsou jen možnosti teroristů a globální význam jejich skutků. S rozvojem globálních vztahů, a to nejen ekonomických, ale především politických, získaly teroristické skupiny možnost šířit svou ideologii celosvětově.

Ve skutečnosti působí v globálním rozměru jen několik teroristických organizací, z nichž nejvýznamnější je Al Kaida. Některé další organizace, které spáchaly teroristické činy širšího významu, jsou s Al Kaidou většinou ideově a ekonomicky provázány. Právě u těchto islámských, ideově přísně nábožensky orientovaných organizací, je patrný jejich globální záměr, tím je rozšíření islámské víry do celého světa. Cílem je nastolení teokratické vlády v muslimských zemích a boj proti tzv. západním hodnotám a státům, které je představují. To dává tomuto radikálnímu islamistickému hnutí široké pole působnosti.

Faktem zůstává, že naprostá většina teroristických organizací má přímou spojitost s teritoriem, ze kterého její členové pocházejí a jejich akce jsou reakcí na ekonomické, společenské a politické klima konkrétní dané oblasti. Bojují tedy za změnu společenských struktur na svém domácím území, popřípadě z území okolních států. Tento terorismus zůstává lokálním, bez ohledu na úspěšnost svého boje.

Připustíme-li, že je legitimní prosazovat své zájmy, musíme se ptát, jaké prostředky je možné při jejich dosažení použít? Primárně by měly být tyto prostředky politické, jsou však regiony, kde nelze politické jednání z různých důvodů uskutečnit. Jsou i případy, kdy některé skupiny obyvatel byly politických práv zbaveny. Je v takových situacích možné domáhat se svých práv, či jakékoliv změny násilím? Kde se nachází mez legitimní obrany práv a kde je již terorismus zločinem vedeným proti civilnímu obyvatelstvu konkrétní země? Kde jsou meze prostředků, které má

ospravedlnit legitimní cíl? Co vlastně vede teroristy k násilí i proti obyvatelům země, která je přijala a jejíž ekonomická a demokratická pozitiva přijímají? Objasnění jejich možných motivací, zvažování hranic předpokládaných následků a mravní posouzení těchto konfliktů je smyslem této práce. Důležitým faktorem je pro mne také rozlišení situací, kdy je možné považovat terorismus za legitimní válku a válku za nelegitimní teroristický akt.

Ve své diplomové práci se zaměřuji především na otázku terorismu a války jako prostředku k dosahování národních, náboženských, politických nebo ekonomických cílů. Zejména pak na to, zda a do jaké míry je možné považovat násilné akce za legitimní ve vztahu k zamýšlenému cíli. Zda lze charakterem tohoto cíle eticky a morálně ospravedlnit zvolenou cestu. Tématem této teoretické studie je tedy otázka, zda je možné na základě některých etických teorií posoudit násilí jako oprávněný prostředek jednání a pokud ano, tak za jakých podmínek. Východiskem je učení o tzv. spravedlivé válce, nazývané v klasické terminologii *ius ad bellum*, obecněji právo na válku. Se spravedlivou válkou souvisí další pojem *ius in bello*, zjednodušeně právo ve válce nebo také přípustnost konkrétního konání v již probíhajícím násilném střetu.

Jednotlivé kapitoly této práce jsou si rovny. Směřují od obecného popisu a definic terorismu, války a etických teorií ke konkrétní komparaci a potvrzení či odmítnutí hypotézy.

V první teoretické části se zabývám terorismem obecně, jako takovým. Jeho definicí, historií, obecnými cíli, nejznámějšími teroristickými organizacemi. Dále tím, jak je terorismus vnímán západní civilizací a vymezením toho kdo, nebo co, je touto civilizací považováno za terorismus. Krátce také propojením terorismu a války.

V druhé části chci ve zkratce vystihnout podstatu historicky významných etických teorií, jejich myšlenkový potenciál. Pokusím se vymezit pojem etické a morální skutečnosti. Domnívám se, že je nutné vysvětlit i tyto základní a všeobecně známé filosofické a etické pojmy ještě dříve, než se v práci začnu zabývat etikou speciální. Tou etikou, která se dle mého názoru dá aplikovat na posuzování teroristických a válečných akcí, jejich předpokládaných a vedlejších následků.

Ve třetí části se budu podrobněji věnovat pojmům *spravedlivé války a mírového soužití*. Spravedlivou válku v souvislosti s touto prací chápu jako možnost vést legálně násilný boj za obhajobu nebo prosazení svých legitimních zájmů a nároků. Na poli etiky chci vystihnout její podstatu obsahující právo na válku, právo ve válce a právo po válce. Soulad těchto tří částí je pak podstatný pro etické zkoumání mravnosti daného konfliktu.

Čtvrtá část je zaměřena na etické srovnání některých teroristických činů a v současnosti vedených protiteroristických válek a jejich idejí. Spolu s politickými, náboženskými a národnostními proměnnými chci etickou úvahou porovnat jejich souvislosti z hlediska jejich morálního opodstatnění a etického posouzení. V této části si kladu otázku, je li možné eticky ospravedlnit spáchání násilného teroristického aktu na civilním obyvatelstvu jako primárním cíli. Na tuto otázku pak hledám odpověď porovnáváním konkrétních událostí a představuji svoji hypotézu: „*Že na některé teroristické činy lze aplikovat kritéria spravedlivé války a připustit použití násilí k prosazení legitimních politických, národnostních a teritoriálních požadavků.*“

Z hlediska metodologie lze tuto diplomovou práci charakterizovat jako sběr relevantních dat, skutečností, etických a politických názorů a dále jako kvalitativní teoretickou úvahu, jež prostřednictvím komparace zvolených proměnných v aktech terorismu a války směřuje k závěru o možnosti či nemožnosti morálního ospravedlnění těchto činů.

Závěrečnou část představuje shrnutí výsledků tohoto výzkumu, stanovení výsledku hypotézy a představení výsledné úvahy o určujícím faktoru jednotlivých proměnných na morální a etické posouzení konkrétní teroristické nebo válečné akce.

1. TERORISMUS

1.1. VYMEZENÍ SOCIÁLNÍHO A BEZPEČNOSTNÍHO PROSTŘEDÍ

Rozvoj globální ekonomiky západních zemí s sebou zároveň přináší i přenos západního způsobu jednání, myšlení a kultury do cílových oblastí obchodu nebo výroby. Také využívání přírodního bohatství těchto zemí předpokládá alespoň částečnou implementaci demokratických principů, mezinárodního práva a západního myšlení směrem ke státům historicky, kulturně a nábožensky značně rozdílných. Kromě jiných autorů upozorňuje na spornou skutečnost vývozu západních, demokratických myšlenek, Miloš Mendel: „... jak diskutabilní je vyžadovat, aby tyto společnosti uplatňovaly hodnoty, které jsou relativně autochtonní součástí politiky v členských zemích Evropské unie nebo v USA, Kanadě a Austrálii, nejsou však součástí politické tradice v islámském světě. Tamější tradice politického a náboženského života sice můžeme ve spojení se soudobým politickým děním považovat za archaické, brutální nebo nekompatibilní se západním pojetím světa, ale nelze než je respektovat jako plnohodnotnou součást dnešní politické a ideologické scény či politické kultury v dané oblasti.“¹

Právě vývoz těchto západních idejí do oblastí, které na ně nejsou ekonomicky ani kulturně připraveny, může být spolu s dalšími faktory zdrojem strachu z ohrožení vlastní etnické, náboženské, nebo národní identity. Dalšími faktory jsou např. bída, nemožnost seberealizace, korupce místních elit ve prospěch západních států a korporací, vývoz bohatství ze země a v neposlední řadě zjevná i latentní arogance ve vztahu k zemím třetího světa.

Nejcitlivěji tuto „nadřazenost“ Západu vnímají aktivisté, které spojuje islámské náboženství. To je logické, neboť islám má veliký kvantitativní potenciál, je to náboženství s největším počtem přívrženců. Navíc islámští věřící se neodklánějí od své religiozity tak, jak je to v poslední době zřejmé u obyvatel západních zemí. V západních zemích žijí velké komunity islámských věřících, kteří byt' někdy dosáhli dobrého

¹ MENDEL, M., *S puškou a Koránem*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 9, ISBN 80-85425-63-5.

vzdělání i ekonomické prosperity, cítí se v cizí zemi vytrženi ze svých kořenů a v náboženské obci hledají svou kulturní identitu. Obyvatele západních zemí nespojuje primárně náboženství, ale pocit příslušnosti historicky danému prostoru Starého kontinentu a k myšlenkám demokracie, svobody projevu a jednání, k individuální odpovědnosti. Islámští věřící jsou v tomto prostředí nově příchozí a právě víra je spojuje s původní kulturou a životem. Bohužel mnohé oblasti islámského náboženství a norem nejsou v souladu s koncepcí evropského práva. Pocit existující a domnělé neúcty, ve vztahu k islámu, bývá počátkem myšlenek na jeho obranu. Právě dlouhodobé přehlížení problémů a nekritická víra v možnosti multikulturního soužití, je jedním ze současných pramenů konfliktů mezi *Západem a islámským světem*.²

Etapa od konce studené války je v akademickém prostředí i v dokumentech mezinárodních institucí charakterizována jako bezpečnostní prostředí nového formátu. Toto prostředí je výsledkem rozpadu bipolárního světa, a na jeho platformě dominují noví aktéři bezpečnostní reality, kteří se zrodili jako následnický činitel politického a mocenského prázdna na teritoriu nově vzniklých států v postsovětském regionu a nefunkčních států na některých místech Afriky. Tyto subjekty jsou pro svou politickou, ekonomickou a náboženskou nestabilitu zdrojem bezpečnostních rizik států Evropské unie. Geograficky působení těchto nestabilních aktérů zasahuje až na území členských států Evropské unie a Severoatlantické aliance.³

V opačném směru působí sféry politického vlivu a hospodářských zájmů vyspělých ekonomik světa, a zasahují na území těchto států. Spojené státy se po ztrátě komunistického nepřítel staly jedinou faktickou vojenskou supervelmocí s pomyslnou odpovědností za udržení pořádku ve světě.⁴

Dalším možným zdrojem nepřátelských projevů mezi národnostními, náboženskými či jinak zainteresovanými skupinami bývá nesprávné pojetí multikulturního soužití. To je charakterizováno potřebami vyspělých zemí

² FORMÁNEK, J., Džihád vedený srdcem, *Respekt*, 2010, roč. 21, č. 47, s. 42, ISSN 0826-6545.

³ GRAY, J. *Al Kajda a co to znamená být moderní*. Praha: Mladá fronta, 2005. s. 102. ISBN 80-204-1270-0.

⁴ MENDEL, M., *S puškou a Koránem*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 7-8, ISBN 80-85425-63-5.

demokratického světa. Vzhledem k demografickému vývoji na starém kontinentu, stárnutí populace a nízké porodnosti dochází především v západní Evropě k uvolňování životního prostoru a ke snižování celkového poměru domácí populace. V souběhu s tím je politickou vůlí i udržení zaběhlého sociálního standardu občanů Evropské Unie. Ten, ač je rozdílný v jednotlivých státech unie, má společný základ, daný historickým vývojem a sdílením společných křesťanských hodnot a postojů např. k majetku, práci nebo partnerství.⁵

Dovolím si tvrdit, že evropská demokracie a ekonomická prosperita stojí na legislativně deklarované svobodě projevu, náboženské svobodě a svobodné individuální realizaci osobního štěstí. Ovšem tato svoboda je ohraničena celospolečenskými zájmy, a realizuje se s jejich pomocí a v jejich rámci. Všeobecně je v naší společnosti uznávána lidská důstojnost a rovnoprávnost bez ohledu na rasu, pohlaví, politické či náboženské přesvědčení. Naplňování těchto svobod je uzákoněno v rámci jednotlivých států i nadnárodně v mezinárodních smlouvách.⁶

Za takto nastavených podmínek přichází do Evropy stále větší počet cizinců z asijských, afrických nebo balkánských oblastí. To má v jednotlivých státech za následek nárůst sociálních výdajů, obavy ze zvyšování kriminality a v neposlední řadě ze způsobu prosazování cílů a myšlenek jinou než demokratickou formou – terorismem. Ať si to již připouštíme či nikoliv, Evropa se již stala multikulturním územím a jde o to, jakým způsobem budou jednotlivé skupiny na sebe působit. Dnes již není určující názor, že cizinec přicházející žít a pracovat do společnosti západního typu, přichází jako jedinec a přijme většinovou kulturu a demokratické normy hostitelské země. Cizinci si s sebou přinášejí své sociální vzorce chování, které jsou často v rozporu s obecně chápaným právním rámcem západní demokracie. Tato sociální pravidla jsou vesměs odvozena z náboženského vyznání cizince, který tak může cítit rozpor mezi

⁵ BAŠTA, P., *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a Kultury, 1999: s. 9-10. ISBN 80-85959-47-X.

⁶ *Informační centrum OSN v Praze*[on line]. San Francisko: 1948 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

deklarovanou náboženskou svobodou na straně jedné a legislativním rámcem dané země na straně druhé.⁷

Na toto nebezpečí poukazuje Huntington již od konce 20. století, kdy nebezpečí sílí úměrně s postupem globalizace průmyslu, obchodu a politiky. A stupňuje se s vývozem jediné *pravé* a univerzální civilizace, civilizace Západu. „V novém světě nebude k nejzávažnějším, největším a nejnebezpečnějším konfliktům docházet mezi společenskými třídami, mezi chudými a bohatými či jinak ekonomicky definovanými skupinami, ale mezi národy náležejícími k různým kulturním entitám. Kmenové války a etnické konflikty budou vypukat uvnitř civilizací.“⁸

Tradičně je terorismus považován za zbraň chudých a slabých, těch, kteří nemohou bojovat pomocí armád v otevřeném boji nebo prosadit své požadavky politickou cestou. Od konce 20. a na počátku 21. století přestal mít terorismus lokální charakter a s postupem globalizace se přenesl do center evropských měst. Změnil také svůj primární cíl a přesunul svůj zájem, od představitelů politické a ekonomické reprezentace na běžné občany. Je to logické, neboť tam může vyvolávat největší strach a rozruch. V duchu Huntingtonových teorií má přítomnost kulturních a civilizačních odlišností v jednom prostoru povahu třecí plochy a eskalace konfliktů.

Jedná se o neurčitý střet civilizací bez konkrétně definovaného cíle a nepřítelů. Tím je pak každý příslušník nepřátelské civilizace. V případě islámského terorismu jsou to obecné hodnoty západních demokracií. Podstatná je i frustrace islámských věřících. Ti, ač jsou dle svého přesvědčení nositeli vyšší pravdy, nemají v mocenské hierarchii světa vůdčí postavení. Světu politicky i ekonomicky dominují státy představující jiná náboženství.⁹

Nebezpečí současného terorismu není tak veliké a absolutní jako byla hrozba jaderného konfliktu v dobách „studené války“. Jeho hlavní potenciál se skrývá

⁷ BAŠTA, P., *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a Kultury, 1999: s. 10. ISBN 80-85959-47-X.

⁸ HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací - boj kultur a proměna světového řádu*, Praha: Rybka Publisher, 2001, s. 15, ISBN 80-86182-49-5.

⁹ ŠMIHULA, D., Súčasný medzinárodný terorizmus. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, s. 37, ISSN 0543-7962.

v latentnosti a ve skutečnosti, že malá a z hlediska politické nebo náboženské zastupitelnosti nereprezentativní skupina má schopnost a prostor k ovlivňování mezinárodní situace.

1.2. DEFINICE A OBECNÝ POJEM TERORISMU

Definovat pojem terorismus není jednoduché. Terorismus ze své podstaty nabízí celou řadu důvodů, způsobů a cílů a tím i celou řadu definic. Autoři i odborná literatura se ve vymezení tohoto pojmu značně různí, a to i zásadně. Jedni spatřují v konkrétním činu, jedné skupině naprosto odlišné atributy, kdy příslušníka hnutí považuje jeden autor za teroristu a jeho činy za teroristické. Druhý autor považuje příslušníka stejného hnutí za vlastence a bojovníka za svobodu a sebeurčení. Většina autorů se proto raději zabývá analýzou konkrétních politických programů a analýzou společnosti jako takové.

Ottův slovník naučný (vydaný v letech 1888-1919)

- hrůzovláda, obzvláště v revoluci francouzské doba od 2. 6. 1793 do 28. 7. 1794 zvaná régime de la Terreur.¹⁰

Universum všeobecná encyklopedie

- politicky motivované použití násilí proti jednotlivcům, skupinám osob a majetku, jehož cílem je maximálně vystrašit obyvatelstvo, tak otrávit společenským a politickým systémem a svrhnout stávající formu státu a společenského řádu...¹¹

Český encyklopedický slovník

- souhrn antihumáních metod hrubého zastrašování politických odpůrců hrozbou síly a užitím různých forem násilí

Definice užívaná vládou USA (1984 americké ministerstvo zahraničních věcí)

- předem připravené, politicky motivované násilí, prováděné nadnárodními tajnými agenty či organizacemi na nebojujících terčích, s obvyklým cílem ovlivnit veřejnost.¹²

¹⁰*Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. sv. 25 Praha. J. Otto, 1906.

¹¹*Universum všeobecná encyklopedie*, Praha: Euromedia Group 2001, s. 450, ISBN 80-207-1071-X(9.díl).

¹²*Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 17, ISBN 80-7273-340-4.

Definice v politických kategoriích

- Pojem „terorismus“ je kategorií politických statí a proslovů od sklonku 18. stol. Ve svém základním významu znamená použití teroru k prosazení politických cílů a původně byl užit k označení teroru, který rozpoutala proti svým odpůrcům revoluční vláda za Velké francouzské revoluce. V tomto smyslu jej také použili a za dané situace ospravedlnili bolševici v r. 1917. Toto použití, kdy je teror zaštitěn samotnou vládou, není dnes již tolik běžné, i když zdaleka ještě nezaniklo. V současnosti se za terorismus označují takové akty teroru, které vycházejí od vládních protivníků.¹³

Definice teroru v České republice

- teror je subverzní násilná metoda, organizovaně a plánovaně využívající ničení a vraždění, nebo hrozby ničením a vražděním k zastrašování a vydírání státních orgánů, obyvatelstva nebo antagonistických skupin (např. ideových, menšinových), za účelem dosažení politických, národnostních či jiných cílů.

Teror je také právním pojmem. Právní řád České republiky jej definuje skutkovou podstatou trestného činu teroru v ust. § 312 zákona č.40/2009 Sb. dále v § 311 (terroristický útok) dle téhož zákona.¹⁴

Jak jsem již napsal vymezit terorismus nějakou konkrétní definicí je velmi složité také proto, že se často používá jako odlišná představa např.:

- legislativní, v teritoriálních zákonech, ratifikovaných mezinárodních smlouvách nebo obecních právních normách
- úřední, v konkrétních formálních dokumentech
- obecný, laický v povědomí širší veřejnosti a v mediálním obraze
- akademický, pojatý v odborných, univerzitních textech

Jeho přímé konkrétní ohraničení je nicméně velmi problematické, neboť se vyskytuje v souboru odlišných forem, které je vždy potřeba posuzovat v kontextu

¹³*Oxfordský slovník světové politiky*, Prahy: Otovo nakladatelství, 2000, s. 889, ISBN 80-7181-463-6.

¹⁴Sbírka zákonů ČR, Zákon č. 40/2009Sb., *Trestní zákoník*. Ostrava: Sagit, 2010, s. 81, ISBN 978-80-7208-782-2.

s dobou, což značně znesnadňuje jeho etické posouzení. Vždy se však jednalo o jev dominující z hlediska veřejného názoru a dění určitému časovému horizontu.¹⁵

V pozitivním pojetí lze terorismus vysledovat (dle Bruce Hoffmana) v období jakobínské diktatury Velké francouzské revoluce, kdy se uplatňoval jako prostředek k nastolení pořádku po předchozím období rebelií a nepokojů. Stojí za zmínku, že pro jeho vykonavatele (např. i Robespierre) byl obecně spjat s naplňováním ideálů ctností a demokracie, a byl jedním z prostředků k jejímu naplnění. Faktem však zůstává, že terorismus tohoto období je ze současného hlediska chápán spíše jako teror moci (hrůzovláda) než jako terorismus. Jednalo se o nástroj moci státu. S koncem 19. století získal pojem terorismus další význam. Byl chápán jako projev protivládních tendencí revolucionářů usilujících o sociální společenskou změnu. Jednalo se hlavně o anarchistická hnutí, jejichž násilné, teroristické akty směřovaly hlavně proti osobám z řad vládnoucích, často aristokratické třídy.¹⁶

„Počátkem 20. století začal být pojem terorismus užíván pro metody nacionalistických hnutí, zvláště na Balkáně. Ve smyslu revolučního násilí a kontrarevolučního násilí byl terorismus charakteristický po revolučních událostech v závěru a po skončení první světové války a někdy i pro střety mezi ultrapravicovými a ultralevicovými ve dvacátých a třicátých letech. Ve dvacátých a třicátých letech nabylo na významu i pojetí terorismu, které se vztahovalo k metodám útlaku v totalitních státech (hlavně fašistické Itálie, nacistického Německa a komunistického Sovětského svazu).“¹⁷

Na tomto a dalších příkladech je vidět, jak se definice odborníků a vnímání terorismu veřejností mění v kontextu s dobou, ve které jsou události zasazeny. Kupříkladu od konce druhé světové války je již terorismus spjat s ideou národně-osvobozenického boje v zemích třetího světa většinou levicového charakteru. Na rozhraní šedesátých a sedmdesátých let v západním světě nejčastěji vnímám boj

¹⁵ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 16-17. ISBN 80-903333-8-9.

¹⁶ GRAY, J. *Al Kajda a co to znamená být moderní*. Praha: Mladá fronta, 2005. s. 28. ISBN 80-204-1270-0.

¹⁷ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 17. ISBN 80-903333-8-9.

Palestinců s cílem založit základy samostatného palestinského státu. Většina těchto událostí je chápána v revolučním kontextu, i přestože jejich akce jsou uskutečňovány teroristickými metodami.

Moderní globální pojetí terorismu nastává koncem osmdesátých let, a tento nový proud bývá nejčastěji spojován s projevy náboženského fanatismu a fundamentalismu. Nejčastěji, i když ne apriori výhradně, se obecné pojetí terorismu ztotožňuje s militantním islamismem.¹⁸

Někteří autoři se raději vyhýbají přímým formulacím a definicím a snaží se vymezit terorismus v jeho vývojových fázích. Na tomto základě pak terorismus vymezují v souvislosti s dobou. Například J. Šedivý uvádí ve svém článku *Nové paradigma terorismu (Mezinárodní politika 1/2003)* čtyři vývojové fáze terorismu zhruba takto:

Předobrazem terorismu v prehistorické fázi byly vraždy tyranů v antickém Řecku a Římě, akce islámských hašašínů – nájemných atentátníků v období křížáckých válek. Teror ve smyslu politické akce za použití násilí či jeho hrozby se objevuje během Francouzské revoluce v souvislosti s jakobínskou represí. Podstatou bylo násilné jednání vůči opozici ze strany vlády – terorismus státní.

Druhou etapou terorismu bylo anarchistické nihilistické násilí konce 19. století. To je charakterizováno snahou jednotlivců či malých skupin o změnu monarchistických režimů pomocí atentátů na symboly moci. Tato etapa končí atentátem na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a 1. sv. válkou.

Do třetí fáze vstupuje terorismus po 2. sv. válce v souvislosti s dekolonizací, národněosvobozeneckým bojem na Středním východě, v Africe a Jižní Americe. Tento boj byl převážně levicového charakteru, ale v 70. a 80. letech se objevují i skupiny pravicové (Jižní Amerika, Španělsko, Itálie). Od 60. let se k teroristickým metodám přidávají také únosy letadel spojené s braním rukojmích a vydíráním. V 70. letech se terorismus také internacionalizuje a stává se mezinárodním. Na evropské půdě působí několik skupin vedených nábožensko-politickou motivací (ETA, IRA) nebo levicově

¹⁸ VIGAŠOVÁ, D., Globálny terorizmus jako dosledok globalizácie, *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 9, s. 30, ISSN 0543-7962.

extrémně revolučním programem (Frakce rudé armády, Rudé brigády, Revoluční organizace 17. listopadu). Terorismus této doby je také ovlivňován studenou válkou a podporou teroristických skupin jednou či druhou stranou tohoto konfliktu.

Po rozpadu východního bloku nastává čtvrtá vývojová fáze terorismu. Ta je charakterizována útoky velkého rozsahu, s cílem postihnout co největší počet lidí. Útoky na New York a Washington (2001), zničení federálního úřadu v Oklahoma City (1995) a chemický útok na cestující tokijského metra. První zorganizovala militantní muslimská organizace Al Káida pod vedením bin Ládina, druhý člen protifederálního ultrapravicového hnutí s vazbou na křesťanské fundamentální sdružení, třetí japonská náboženská sekta Óm šinrikjó. Tento nový typ terorismu se vyznačuje masivností svých akcí, často velice vzdálených původnímu impulsu nebo konfliktu, na který reaguje. Např. import západních hodnot do světa islámu apod.¹⁹

Vymezováním dalších definic by bylo stále obtížnější nalézt shodu v řadě základních otázek. V dnešní době se prakticky ustoupilo od chápání terorismu jako určité formy ideologie, ale významně se prosazuje koncepce terorismu jako metody (v obecné rovině smyslu) k prosazování zájmů, ať již obecně, či individuálně legitimních. Právě zdání legitimacy pojí terorismus s jednotlivými ideologickými směry.

Problémem, ať již zamýšlených definic a mnou chystaného etického posouzení terorismu je, zda má být určen normativně nebo v souvislosti s konkrétní ideou. Přitom většina definic se snaží o negativní vymezení terorismu jako možného morálního či amorálního násilného aktu. Pojetím terorismu jako normativnosti a metody vyvstává otázka, zda je terorismus přímo zločinem. Zločin je totiž posuzován v oblasti především násilné kriminality a organizovaného zločinu, kam někteří autoři (např. Holcr a kol. *Kriminologie*) terorismus také řadí.²⁰

Toto začlenění je poměrně logické, neboť jednou z metod organizované kriminality je i zastrasování a užívání násilí za účelem vyvolání strachu ve společnosti. A za druhé dochází k participaci obou jevů na poli nutného finančního a materiálního zabezpečení,

¹⁹ ŠEDIVÝ, J. Nové paradigma terorismu. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č. 1, s. 4, ISSN 0543-7962.

²⁰ HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. s. 37. ISBN 978-80-87212-23-3.

kdy skupiny teroristického zaměření vedeny svou ideou pomáhají a spolupracují se skupinami organizovaného zločinu. Skupiny organizovaného zločinu naopak disponují materiálním vybavením zbrojního a jiného charakteru v cílové lokalitě teroristického činu. Disponují informačními zdroji a kontakty důležitými k provedení akce. Teroristické skupiny, pokud nepůsobí přímo ve svém národním teritoriu, jsou pak v roli obchodních partnerů, kdy za tyto poskytnuté služby platí. Kriminálním skupinám jde především o maximální zisk. Teroristé se tak stávají zákazníky skupin organizovaného zločinu a naopak kriminální skupiny se stávají klienty teroristů.

Charakteristiku tradičního a nového terorismu vysvětluje Mareš ve své knize pomocí následného přehledného schématu.²¹

	Tradiční terorismus	Nový terorismus
Organizace	Určitelná	Méně dobře určitelná
Forma organizace	Zpravidla hierarchická	Spíše lineární
Operační kvalita	Středně profesionalizovaná	Plně profesionalizovaná
Síla skupiny a rekruční potenciál mezi stoupenci	Malá až středně velká; rekruční okruh omezený	Individuum nebo malá skupina, vysoký rekruční potenciál prostřednictvím internacionalizace
Operační území	Regionálně nebo národně omezené	Operace na mezinárodní úrovni
Operační cíle	Předvídatelné a identifikovatelné	Sotva předvídatelné a identifikovatelné
Oběti a jejich počet	Vybrané malé počty obětí	Přípravenost k vysokému počtu obětí i mezi nezúčastněnými
Kvantitativní rozměr hrozby	Omezený ve vztahu ke konsekvencím a efektu	Vzrůstající ve vztahu ke konsekvencím a efektu
Motivace k intelektuálnímu veřejnému prohlášení	Vysoká (písemné poselství)	Ubývající, nízká
Spojení s organizovanou kriminalitou	Relativně malé	Intenzivní spojení s organizovanou kriminalitou, s migračními společenstvy a s legálními oblastmi obchodu
Možnosti financování	Malé finanční možnosti, financování výhradně vydíráním a únosy nebo „revoluční daní“ (ETA)	Lepší finanční možnosti díky celosvětovému transferu kapitálu a legálním obchodním aktivitám

Ze schématu je patrné, že novodobý terorismus se projevuje větší agresivitou a bezohledností k následkům svých akcí, ve snaze o dosažení co největšího reklamního užítku pomocí mediálního společenského šoku (viz 11. září 2001 New York). Dalším neopominutelným rysem je postupný odklon od vojenských a politických terčů na

²¹ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 40. ISBN 80-903333-8-9.

objekty veřejných budov a centra infrastruktury. Zde je předpoklad vyšší koncentrace civilního (nezúčastněného) obyvatelstva. Teroristé předpokládají, že obyvatelstvo paralyzované strachem bude vytvářet společenský tlak na své vlády a nutit je ke změně politických postojů ve prospěch některých zemí nebo skupin. Navíc taková akce přiláká velkou pozornost médií a tudíž je i důležitým reklamním cílem.²²

Od doby „nového terorismu“ spojeného převážně s islamistickým terorismem zjistíme, že řada odborníků vnímá terorismus jako určitou formu odporu proti stávající etablované moci nebo panujícím společenským pořádkům. Je zřejmé, že formy odporu mohou mít různý charakter. Od nenásilných akcí (mediální diskuse, protestní shromáždění) vyvolávající legální tlak na stávající systém. Až po demonstrace, při kterých dochází k nahodilým projevům násilí, které nebylo primárním cílem a došlo k němu souběhem negativních okolností. To vše za předpokladu, že je stát na tak vysoké úrovni politického zřízení, že podobnou diskusí a formu projevení nesouhlasu umožňuje. Pojem odpor jako takový se však, dle mého názoru, stává v současnosti příliš všeobecným pro jakoukoliv formu politického protestu, u skupin nacházejících se více napravo nebo nalevo od korektního politického středu.

V této souvislosti je nutné zmínit, že terorismus může hrát roli podněcovatele revolucí. „Revoluční terorismus využívá celou řadu násilných metod od výběrového terorismu, k němuž patří atentáty na pečlivě volené cíle, až po plošný terorismus, zahrnující nevybíravé útoky namířené proti veřejnosti.“²³

Teroristické akce pak mohou zrychlit nástup a vypuknutí revoluce. Tito „revoluční teroristé“ sami sebe mohou chápat jako průkopníky ve společnosti přinášející nové pořádky. Terorismus však nelze chápat jako nutnou součást revoluce. Odpor může být ve své podstatě projevován jak aktivní, tak i pasivní formou, může být nenásilný i násilný. Jednou ze složek násilného odporu pak může být i terorismus, ale nemusí to tak být vždy. Mezi terorismus a násilný odpor nelze dávat rovnítko, přestože

²² ŠMIHULA, D., Súčasný medzinárodný terorismus. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, s. 36-37, ISSN 0543-7962.

²³ *Encyklopedie světový terorismus*. Praha: Svojtka Co, 2001, s. 190, ISBN 80-7237-340-4.

násilný odpor používá k dosažení svých cílů zbraně a přímou likvidaci, např. ozbrojených složek, proti kterým je veden. Tedy metod podobných terorismu.

1.3. VÁLKA A TERORISMUS

Ve vztahu terorismu a války lze nacházet časté vzájemné paralely, neboť obojí používá k prosazování svých zájmů, ať již legitimních či nikoliv, prostředky násilného charakteru. Navíc válka svou povahou odpovídá mnohým z definic terorismu. Zásadním rozdílem je její legalita, to znamená schválení a vyhlášení rezolucí Rady bezpečnosti OSN, a dále její legitimita, oprávněnost nebezpečí nebo ohrožení ze strany druhého subjektu. To vše za předpokladu, že konflikt nešlo odvrátit a nebezpečí eliminovat jiným než násilným způsobem. Praxí je, že OSN dává primárně přednost ekonomickým a politickým sankcím před přímým užitím síly.²⁴ Obecným vymezením pojmu válka je, že se jedná o pokračování politiky jinými než mírovými prostředky.

Pro potřeby této práce je však důležitější, že ve válečném stavu dochází (ne však vždy a bezpodmínečně) k dvojímu možnému naplnění pojmu terorismus. Za prvé to může být naplnění pojmu teror ve smyslu státního teroru (jak bylo psáno výše), kdy vítězí strana uplatňuje na dobytém území praktiky teroru ve snaze vzbudit strach a hrůzu v domácím obyvatelstvu. Cílem je podrobení se a přijetí nové moci, a nastolení preventivního strachu z organizování odporu na obsazených teritoriích. Tento teror může obsahovat jak drastické tresty za skutečné či smyšlené nedodržování nových vyhlášek a nařízení, faktickou či dočasnou eliminaci místní inteligence, státních úředníků, podnikatelů apod. Zdůvodněním ospravedlňujícím tyto činy je nastolení klidu, pořádku a ochrana obyvatelstva.

Druhou možností jsou „teroristické akce“ vedené na obsazeném území odbojovými skupinami, ve snaze oslabit bojové jednotky protivníka přímou akcí, nebo narušit morálku jeho jednotek záškodnickou činností. Vzbuzení trvalého stresu a strachu

²⁴ *Informační centrum OSN v Praze*[on-line]. San Francisco: 1945 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

z napadení, narušení zásobování, ideologická činnost nebo likvidace kolaborantů spolupracujících s vojenskou a civilní správou druhé strany.

V souvislosti s tímto způsobem vedení odporu je potřeba rozlišit pojmy: skupina odporu, partizánská skupina a guerilla. Skupiny odporu tvoří jednotlivci a malé skupiny osob s nízkou mírou většinou lokální organizace uskutečňující ojedinělé akce bez kontextu k širším potřebám organizovaného odporu, ani ke spolupráci např. s osvobozenou armádou. Partizánské oddíly tvoří ideově orientovaní bojovníci s vojenskou organizací, plnící často úkoly zadávané exilovou vládou. Tvoří určitou polovojenskou organizaci, kdy její vedení obstarávají profesionálové zodpovídající se za průběh svých akcí dalším velitelům, popř. politické reprezentaci. To samo o sobě sice není garantem legitimacy jejich akcí, ale přece jen je určitým kontrolním prvkem chránícím civilní obyvatelstvo před svévolí polovojenských skupin.²⁵

Guerilla jsou vojenské jednotky bojující stylem rozptýlené války proti početnějšímu nepříteli. Podléhají vojenskému velení konkrétní armády a je na ně pohlíženo jako na vojáky. „Někteří autoři guerillu vyhrazují pro ofenzivní boj a partyzánskou válku pro defenzivní boj, což je ale nepřesné a neodpovídá to historické realitě užití pojmu. Častější je pojetí, kdy je partyzán vnímán jako specificky ideově motivovaný bojovník, jehož činnost je podmíněna intenzivní vazbou na zájmy určité sociální skupiny (třídy, národa, náboženské komunity apod.), jejíž prostředí a podporu v boji bezprostředně využívá, zatímco guerilla je vnímána čistě jako vojenská strategie, kterou mohou používat různé typy bojovníků bez ohledu na jejich motivaci k boji a bez vazby na sociální prostředí, ve kterém působí.“²⁶

V praxi však dochází k okolnostem, kdy se teroristé zaštiťují označením guerilla a zakrývají tak podstatu své činnosti, nebo usilují o rozšíření svých činností na guerillový boj ve snaze získat status legitimacy. Morální a etické posouzení tohoto rozšířeného pojetí guerilly a terorismu však nesmí vést ke zjednodušení a splývání obou kategorií.

²⁵ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 26. ISBN 80-903333-8-9.

²⁶ Tamtéž, s. 27.

Pro názornost uvádím charakteristiku terorismu, guerilly a konvenční války jako způsobu násilného prosazení zájmů.²⁷

	Konvenční válka	Guerilla	Terorismus
Nasazené jednotky	Velké (armády, sbory, divize)	Střední (čety, roty, odřady)	Malé (obvykle méně než deset osob)
Zbraně	Plný rozsah vojenské bojové techniky	Lehké pěchotní zbraně, lehká děla	Ruční zbraně, granáty, bomby v autech ovládané na dálku
Taktika	Kombinované armádní operace	Taktika komand	Výbuchy, únosy, atentáty, braní rukojmích
Terče	Vojenské, průmyslové, dopravní	Vojenský a administrativní personál, politická opozice	Politická opozice, civilní veřejnost
Zamýšlený účinek	Fyzické zničení	Vojenské oslabení	Psychický nátlak
Kontrola teritoria	Ano	Ano	Ne
Rozeznatelnost teritoria	Geograficky rozeznatelná válka	Válka omezena na území sporu	Nerozeznatelná zóna
Mezinárodní legalita	Ano, je-li vedena dle pravidel	Ano, je-li vedena dle pravidel	Ne
Domácí legalita	Ano	Ne	Ne

Vzhledem k cílům této práce stojí za pozornost především otázky mezinárodní a domácí legitimacy, výběr cílů a zvolená taktika akcí. Již na první pohled je zřejmé, že výběr cílů, konkrétně zacílení na civilní obyvatelstvo a politickou konkurenci, vychází negativně pro teroristické akce vymezené schématem této tabulky. Toto předběžné záporné posouzení pak vychází jak z pohledu politického tak i etického.

²⁷ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 32, ISBN 80-903333-8-9.

1.4. CÍLE TERORISMU

Důvody teroristických akcí jsou rozdílné a mají odlišné pozadí (např. mocenské, náboženské, nacionální). Někdy se teroristé ke svým činům hrdě hlásí ve snaze upozornit na svůj program média a veřejnost, jindy ve snaze snížit rizika preferují strategii anonymity. O. Krejčí hovoří v časopise *Mezinárodní politika*, 11/1996 o tom, že existuje několik základních cílů terorismu.

- *Reklamní cíl*: Upoutání zájmu veřejnosti pomocí masmédií. Snaha násilnou akcí dát vědět o existenci programu teroristické organizace. Tomu notnou měrou napomáhají světové sdělovací prostředky. V honbě za sledovaností dávají přednost senzačním, dramatickým zprávám.
- *Jednorázový násilný akt*: Zde jde o likvidaci konkrétního cíle, osoby nebo objektu, kdy má tato osoba nebo objekt charakter symbolu (viz Světové obchodní centrum, významný politik, zastávce určité linie, soudce apod.). Cílem je zastrašení politické moci a veřejnosti ve snaze vynutit si změnu jednání. Jednorázový teroristický čin může také sloužit k získání finančních prostředků, výměně vězňů za rukojmí apod. Při takovém promyšleném užití násilí se stávají oběťmi útoků nevinní lidé nemající přímý vztah k vládní politice.
- *Strategický cíl*: Vychází z předpokladu, že státní moc ve snaze zabránit teroru sáhne k represím a násilí, v jehož důsledku dojde ke vzpouře nebo povstání. Terorismus představuje nástroj působící na destabilizaci společenského zřízení či režimu. (Tento předpoklad je dle mého názoru zcela oprávněný. V demokratických systémech západního typu - USA, VB - došlo po 11. 9. 2001 k omezování osobních a občanských svobod. Např. legalizace odposlechů bez soudního příkazu, shromažďování údajů o občanech, omezení práv při soudním řízení – právo na obhájce, sdělení obvinění atd. Teroristický útok tak způsobil, že se západní společnost v některých případech zřekla principů, na kterých je vystavěna.)²⁸

²⁸ ŠEDIVÝ, J. Nové paradigma terorismu. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č.1, s. 4, ISSN 0543-7962.

Postupem času se z hlediska programových cílů vyprofilovaly čtyři hlavní druhy terorismu. *Revoluční*, usilující o změnu společenského řádu. *Separatistický* snažící se oddělit nějaký národ nebo národnost ze společenství nebo státního útvaru, ve kterém žijí. Snahou je vlastní stát. *Pravicový, levicový* usiluje o změnu politické orientace státu s patrným důrazem na politickou diktaturu. *Náboženský*, v současnosti nejčastěji islámský, s cílem šířit nebo bránit vlastní náboženské hodnoty.

1.5. TERORISTICKÉ ORGANIZACE

Teroristické organizace jsem se pro potřeby této práce rozhodl zařadit podle jejich charakteristických znaků. Tyto znaky pak přiřazují jednotlivé organizace buď primárně k teritoriu, nebo ke specifickému cíli. Smyslem této kapitoly není jejich úplný výčet, ten je zúžen tak, aby vyhovoval rozsahu této práce z hlediska aktuálnosti a smyslu etického posuzování, na které se zaměřím v poslední kapitole.

Blízkovýchodní terorismus.

Terorismus na blízkém východě získával svou současnou podobu od 90. let minulého století. Do této doby převážně levicový a nacionalistický terorismus nahrazuje terorismus převážně radikálního náboženského charakteru. Tento obrat odráží především politické změny po konci studené války a nově nastolený izraelsko-arabský mírový proces. Hlavními odpůrci mírového procesu se stali židovští a muslimští náboženští fundamentalisté. Přes snahy o mírové řešení situace některé státy v regionu stále finančně podporovaly palestinské a další teroristické skupiny. Negativním činitelem byla skutečnost, že po skončení bojů proti sovětským silám v Afghánistánu se mnozí muslimští bojovníci připojili k teroristickým skupinám na Blízkém východě.²⁹

Nejaktivnější skupiny v oblasti:

HAMAS, hnutí islámského odporu, zformovalo se v roce 1987 jako následník Muslimského bratrstva. Používá jak politické, tak násilné metody k vytvoření islámského státu Palestina na území dnešního Izraele. Nejaktivnější je v pásmu Gazy,

²⁹ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 320-321, ISBN 80-7273-340-4.

jeho členové vedli řadu útoků, a to i sebevražedných, proti civilním a vojenským cílům v Izraeli.³⁰

OOP, organizace pro osvobození Palestiny. Je zastřešujícím ústředím radikálních nacionalistických palestinských Arabů a zároveň je jejich největší exilovou organizací. Založena byla v roce 1964 na summitu Ligy arabských států v Jeruzalémě. Její jádro tvoří sice radikální skupiny, ale násilné aktivity OOP nebyly její jedinou činností. OOP měla i své civilní struktury, diplomatické zastoupení v některých státech světa a pozorovatelskou misi u OSN. OOP sama své násilné akce interpretuje jako oprávněnou obranu proti izraelské okupaci v dobách, kdy selhává diplomacie.³¹ V souvislosti se zaměřením této práce je v případě OOP důležitá diplomatická aktivita v řešení palestinské otázky, koncepce teritoriálních požadavků na vlastní stát, legitimní vedení organizace, v čele s Palestinskou národní radou, kterou uznávají některé svrchované státy světa. Tyto skutečnosti dávají primární předpoklad pro aplikaci podmínek spravedlivé války na akce organizace.

Hizballáh (Strana Boží), radikální šiitská skupina zaměřená na zvyšování své politické síly v Libanonu a opozici vůči Izraeli. Skupina je podporovaná především z Íránu za účelem šíření islámské revoluce. V období 80. a 90. let uskutečnilo ozbrojené křídlo Hizballáhu řadu násilných akcí proti Izraeli a mírovým sborům v Libanonu, dále na americká kasárna v Bejrútu. Hizballáh má také své civilní hnutí, to provozuje nemocnice, školy a různé charitativní aktivity. V současnosti má Hizballáh v Libanonu i značnou politickou moc.³²

PKK, Kurdistánská strana práce. Založena v 70. letech minulého století jako marxisticko-leninská. Cílem je založení samostatného kurdského státu na jihovýchodě Turecka a na části území Iráku, Sýrie a Íránu s převahou kurdského obyvatelstva. PKK útočila převážně na turecké bezpečnostní síly a státní úředníky. Některé její akce se

³⁰ ČEJKA, M. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu.* Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 69-70, ISBN 978-80-87029-19-0.

³¹ Tamtéž s. 149-150.

³² Tamtéž s. 75-76.

však dotkly i západní Evropy. Od roku 2000 se strana zavázala používat pouze politické aktivity k dosažení svého cíle.³³

V souvislosti s blízkovýchodním terorismem je nutné připomenout, že i na území Izraele jsou aktivní některé židovské teroristické organizace. Za všechny zmíním politickou stranu Kach, která propojuje politické úsilí a podněcování násilných akcí.

Kach usiluje o násilné vystěhování Arabů z palestinských území a prosazuje myšlenky židovské teokracie. Podněcování násilností proti Arabům má nejčastěji povahu ozbrojeného útoku na majetek a jednotlivce na okupovaných územích. Tyto útoky provádí především extremističtí židovští osadníci. Příslušníci organizace jsou přesvědčeni, že svým jednáním pomáhají vládě a židovskému státu. V krajním případě zasahují i proti vlastním osobám, zvláště podporují-li mírový proces mezi Izraelem a arabskými státy.³⁴

Radikální muslimský terorismus.

Radikální muslimský terorismus je pojem, který zahrnuje terorismus motivovaný vidinou nastolení fundamentalistických režimů na Blízkém východě a jejich rozšíření do celého světa. Terčem útoků je Izrael, jeho západní podporovatelé a západní civilizace jako taková. Dalším cílem jsou i arabské státy s liberálními režimy. Typickým prostředkem tohoto terorismu jsou sebevražedné útoky.

Toto hnutí využívá historické napětí mezi křesťanstvím a islámem, které má kořeny již v prvních křížových výpravách, kdy obě víry šířily teror jako nábožensky ospravedlnitelné jednání. Moderní obrození fundamentalistického hnutí nastává v 80. letech 20. století z popudu šíitské organizace al-Dawa.³⁵ Tento fundamentalistický terorismus zasáhl téměř všechny státy arabského světa, Irák, Írán, Egypt, Alžír, ale i Súdán a odtud se přenesl na území Spojených států a západní Evropy.

³³ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 344-345, ISBN 80-7273-340-4.

³⁴ ČEJKA, M. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 100, ISBN 978-80-87029-19-0.

³⁵ MENDEL, M., *S puškou a Koránem*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 61-62, ISBN 80-85425-63-5.

Základní tezí islámských teroristů je obrana a šíření muslimské víry. Ta je umocněna neschopností nenáboženských politických vlád v oblasti zajistit dominanci muslimské víry v jejím teritoriu. Fundamentální ideologie staví na skutečnosti, že cizí ideologie jako demokracie, kapitalismus se snaží zaujmout pozice vyhrazené muslimským kulturním a filozofickým hodnotám. Vychází z přesvědčení o nadřazenosti islámu, který je schopen rozvinout vlastní moderní civilizaci postavenou mimo jiné na odmítnutí západních demokratických zlovyků.³⁶

Za celé hnutí jsem zvolil jako představitele organizaci Al Kaida, je to z důvodu dalšího záměru práce, kdy bude právě jednání této organizace předmětem etického posuzování.

Al Kaida je organizace založená Usámou bin Ládinem koncem 80. let. Účelem bylo spojit Araby bojující v Afghánistánu proti sovětské invazi. Současným cílem je založit panislámský kalifát. V roce 1998 vydala prohlášení jako "Světová islámská fronta pro džihád proti židům a křižákům" hlásající povinnost všech muslimů zabít občany USA, civilní i vojenské, a jejich spojence. Organizace je zodpovědná za únosy letadel, zničení Světového obchodního centra, útoky na západní turisty v Jordánsku, Manile a dalších asijských zemích. Al Kaida má celosvětový dosah a buňky v mnoha zemích. Organizace je hmotně poměrně dobře zabezpečena, a to jak z podnikatelských zdrojů zakladatele, tak i z darů podobně smýšlejících muslimů, tunelování charitativních muslimských organizací apod. V pojetí Bin Ládina se měla z Afghánistánu, kde měla organizace dlouhou dobu své sídlo, stát základna pro šíření radikálního islámu do okolních zemí a celého světa.³⁷

Ve vztahu k Al Kaidě je nutno zmínit hnutí Tálibán, je to dáno místem jeho působnosti a také podporou, kterou na svém území umožnil činnost Al Kaidy.

Tálibán je fundamentalistické a radikálně islamistické hnutí. Po odchodu sovětských vojsk z Afghánistánu ovládl Tálibán většinu území a nastolil v zemi

³⁶ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 359-377, ISBN 80-7273-340-4.

³⁷ ČEJKA, M. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 101-103, ISBN 978-80-87029-19-0.

fundamentalistickou diktaturu s extrémní aplikací islámského práva Šaría. Ve své podstatě není Tálibán teroristickou organizací, ale vládním politickým hnutím, na které lze v mnoha případech uplatnit teorii vládního teroru. Ten byl uplatňován na jeho odpůrce, ať již politické, náboženské nebo etnické z řad afghánských menšin Uzbeků a Tádžiků. Z hlediska terorismu je pro nás Tálibán zajímavý podporou, kterou poskytl Al Kaidě v době před a po provedení útoků na americké cíle (11. září, americké ambasády v Keni a Tanzanii...). V rámci operace proti terorismu v Afghánistánu byl sice tálibánský režim svržen, ale ne poražen a je tak i nadále zdrojem nestability v oblasti.³⁸

Nacionalistický terorismus.

Tento druh terorismu je inspirován touhou po národnostním osamostatnění v rámci některých stávajících státních útvarů. Na území těchto států žijí početné národnostní menšiny usilující o vytvoření samostatného státu. Pokud se tento záměr nezdaří uskutečnit politickými prostředky nebo pokud jsou etniku odebírány některá práva, jejichž nositelem je většinová populace, pak sahají tyto skupiny k praktikám terorismu. Primárně slouží jako cíl bezpečnostní složky státu, jeho političtí představitelé, ale i vlastní etnikum, které odmítá teroristy podporovat. Nacionalistický terorismus se nevztahuje primárně na oblast muslimského náboženství ani teritoria, ale jeho aktivita je patrná po celém světě i v Evropě. Vybral jsem dvě evropské organizace a jednu z asijské oblasti Ruska.

IRA, Irská republikánská armáda. Je následovníkem starších irských odbojových skupin bojujících za nezávislost Irska. Zformovala se jako tajné vojenské křídlo politického hnutí Sinn Fein, které usiluje o sjednocení Irska a odchod britských vojsk. IRA má marxistickou orientaci. Cílem útoků jsou britské vojenské a policejní jednotky, probritská protestantská policie a úřady v Severním Irsku. Skupina působí především v Irsku, Severním Irsku, Velké Británii a v Evropě. Prostředky získává z darů sympatizantů doma i v USA, vybíráním výpalného od podnikatelů, loupežemi v bankách, dříve i z Libye a snad i od OOP. V závislosti na veřejném mínění přenesla IRA několikrát své akce na území Velké Británie. Politické křídlo Sinn Fein, které

³⁸ ČEJKA, M. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 181-182, ISBN 978-80-87029-19-0.

ustupuje od násilné konfrontace a snaží se najít řešení mírovou cestou. Tato snaha sice přivedla politiky IRA do vládního kabinetu, ale vedla k rozdělení organizace na umírněnou a militantní a ke vzniku „pravé IRA“, která chce v ozbrojeném odporu pokračovat.³⁹

ETA, Baskická vlast a svoboda, byla založena v roce 1959 s cílem vytvořit samostatnou vlast v severních provinciích Španělska a na jihozápadě Francie. Své aktivity financuje z únosů, vydírání a krádeží. Terčem útoků jsou členové španělské státní správy, vojáci, policisté, soudci a politici. ETA ve své historii několikrát vyhlásila příměří, které však bylo oboustranně porušováno. Nová generace politiků ETA již ustupuje od násilné konfrontační linie a sází spíše na politický boj. Kandidují v baskických okresech a propagují spíše národní význam a uznání baskické kultury. Také španělská vláda uznává tezi, že samosprávné řízení regionu neohrožuje centrální vládu. Baskové tak mají pocit postupného naplnění svých tužeb v samosprávné zřízení. To oslabuje stoupence radikálního násilného řešení baskické otázky.⁴⁰

Rozpad Sovětského svazu vedl v některých jeho republikách ke snahám o získání samostatnosti na základě státní a etnické touhy po sebeurčení a autonomii. Tato situace je nejvíce patrná na Kavkaze. Snahy o samostatnost vyústily v první a druhou čečenskou válku.

Čečenský konflikt. Čečenskou zůstalo po rozpadu Sovětského svazu pod kontrolou Ruska. Snahy Čečenců o samostatnost vedly k otevřenému válečnému konfliktu, kdy ruské jednotky vstoupily do Čečny s úkolem svrhnout čečenského prezidenta. Na to odpověděli Čečenci ozbrojeným odporem a následně i řadou teroristických útoků na ruské vojenské cíle. Konflikt vyústil ve vleklou válku s řadou civilních obětí, kdy Čečenci sami sebe považují za osvobozené hnutí, ale Kremlem jsou označováni za separatistické teroristy.⁴¹

³⁹ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 499-507, ISBN 80-7273-340-4.

⁴⁰ Tamtéž, s. 494-498.

⁴¹ Tamtéž, s. 443-444.

Za připomínku stojí, že původně Čečenci nechtěli plnou samostatnost, ale jen větší autonomii v rámci federace Společenství nezávislých států. Podle čečenských představitelů Rusko hledalo jen záminku k invazi. Šámil Basajev prohlásil: „Rusové vytvořili iluzi o tom, že se chceme dostat z rámce Ruska, ale to je pouze iluze.“⁴²

Skutečností tak zůstává jen fakt, že najít viníka válečného stavu je velice obtížné, stejně tak obtížné je posoudit jednotlivé akce čečenského odporu jako akt terorismu nebo legitimní obrany. Další skutečností je, že po rozpadu čečenské armády dostal ozbrojený odpor čečenců charakter partizánské války a to i s jejími negativními projevy, jako jsou přepady ze zálohy, atentáty a podobné akce, které jsou svou povahou řazeny k terorismu. Zatím se však nepotvrdilo, že by v té době docházelo v Čečensku k cílenému násilí ze strany povstalců vůči civilnímu obyvatelstvu, byť bylo ruské národnosti. Musíme ale připustit, že zde také operovaly skupiny kriminálního charakteru, které se těchto skutků dopouštěli ze zjištěných důvodů. Označit čečenské povstalce za teroristy je proto velice obtížné, byť mnohé jejich akce jednoznačně teroristické jsou.

V poslední době se veřejnost naopak dovídá o neadekvátním chování příslušníků vojenských okupačních sil. „Protiprávní jednání a násilí ze strany příslušníků ruských bezpečnostních struktur ve vztahu k normálním Čečencům pouze posiluje již ustálenou tendenci: operace federálních vojsk navenek vypadají jako namířené proti národu, kdežto odboj ozbrojenců získává vnější rysy národně-osvobozenického hnutí.“⁴³

Levicový terorismus v západním světě.

V 60. a 70. letech minulého století se v zemích západní Evropy zdvihla vlna terorismu páchaného levicově orientovanými skupinami. Členy těchto skupin byli většinou mladí lidé z vyšších a středních vrstev. Jejich ideovým cílem bylo odstranění třídních, sociálních nerovností, boj proti kapitalistické a politické reprezentaci a

⁴² SOULEIMANOV, E. Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 8, s. 36, ISSN 0543-7962.

⁴³ Tamtéž, 31, č. 8, s. 37-38.

osvobození utiskovaných obyvatel. V jejich názorech převládá idealizovaná marxistická ideologie.

RAF, Frakce Rudé armády. Založena v 70. letech 20. století jako pokračování studentského hnutí v širším kontextu nazývané hnutím „osmašedesátníků“, které zasáhlo většinu západoevropských zemí včetně USA. Jejím cílem byla změna uspořádání kapitalistické společnosti. „Významný mezník na cestě od nenásilných studentských demonstrací k pozdějším teroristickým akcím Frakce Rudé armády představoval žhářský útok na dva obchodní domy ve Frankfurtu nad Mohanem 2. dubna 1968.“⁴⁴

Další akce již měly většinou násilný charakter a oběti na obou stranách. Únos letadla (následná likvidace teroristů v Mogadišo), únos a vražda předsedy Sdružení zaměstnavatelů H. M. Schleyera, sebevraždy představitelů RAF Andrease Baadera, Gudrun Ensslinové a dalších ve vězení. Působení organizace se vztahuje do období let 1970 až 1998, tedy období tří generací teroristů. Za zmínku také stojí podpora této skupiny ve veřejném mínění, která klesala tak, jak skupina přecházela od demonstrací za změnu uspořádání společnosti k násilným aktům, ničení majetku, až po vraždy osob.

Rudé brigády. Tato marxisticko - leninská skupina působila v Itálii v 70. a 80. letech 20. století. Jejich deklarovaným cílem bylo svržení kapitalismu cestou proletářské revoluce. Organizace se snažila o destabilizaci země pomocí teroristických útoků, únosů, vraždami i žhářskými útoky. Ty směřovaly především proti představitelům kapitalistického světa, průmyslníkům, bankéřům, dále proti reprezentantům státní moci, soudcům, politikům a proti policii.⁴⁵

U této i dalších levicových skupin jsou zvlášť patrné dvě roviny působení. Jedna je deklarovaný politický cíl dosahovaný metodami terorismu. A druhou rovinou je získávání financí kriminálním způsobem. Přepady bank, únosy podnikatelů, požadováním výkupného a další podstatou gangsterské a kriminální činnosti. Rudé brigády se mezi ostatními levicovými teroristickými skupinami vyznačovaly

⁴⁴ DAŇKOVÁ, Š. *RAF-Frakce Rudé armády.* Praha: NLN, 2006, s. 22, ISBN 978-80-7106-0017.

⁴⁵ *Encyklopedie světový terorismus,* Praha: Svojtka Co, 2001, s. 488-489, ISBN 80-7273-340-4.

mimořádným sklonem k násilí a brutalitou. Toto násilí směřovalo nejen k průmyslníkům politikům, ale i k novinářům a obyčejným občanům podporujícím politická uskupení. Asi nejznámější je vražda Alda Mora z roku 1978.⁴⁶

Od konce 80. let a v 90. letech význam skupiny upadá, jejich metody a úsilí selhalo a italští občané odmítali výzvy k revoluci. Postupem času se z Rudých brigád stalo obyčejné levicově – radikální uskupení. Za povšimnutí stojí skutečnost, že čím více tyto skupiny přecházely od ideového boje k násilným akcím, tím více klesala jejich podpora u veřejnosti.

Výčet těchto skupin a jejich činnosti není nikterak obsáhlý, ani úplný, není to ani cílem práce. Chtěl jsem poukázat na to, že teroristické skupiny nejsou, jak bylo objasněno výše, jen záležitostí islámských fundamentalistů. Každá společnost, kapitalistická, levicově socialisticky orientovaná, nábožensky sekulární či náboženstvím přímo ustanovená, má vždy své odpůrce. Jejich požadavky a snahy, pro které vedou boj, mohou být naprosto legitimní. Ať je to náboženská či politická svoboda, národní či národnostní samostatnost, anebo jiné podobné důvody. To, proč je považujeme za teroristické, závisí z velké míry na zdroji našich informací, prostředí, ve kterém se tvořil náš hodnotový systém. Především však na formě odporu, který zvolili.

1.6. POHNUTKY A PŘEDPOKLADY TERORISMU

Pro orientaci v dalších kapitolách této práce, zejména morálního a etického hodnocení konkrétních teroristických činů, je důležité znát, přinejmenším orientačně, některé tendence vedoucí ke vzniku teroristického jednání. Ty pomohou alespoň orientačně k poznání motivací jednotlivců a skupin.

Předem je třeba upozornit, že jednoznačné příčiny se dosud nepodařilo nalézt. Dosud nebyla zveřejněna relevantní empirická data a neproběhl ani komparativní výzkum. Přesto někteří autoři (Mareš, 2005, 45) vymezují tři základní roviny, na jejichž základě se vytvářejí předpoklady k teroristickým sklonům. V jejich rámci lze identifikovat tři podstatné atributy:

⁴⁶ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 490, ISBN 80-7273-340-4.

1. mikroúroveň (individuální)
2. mezoúroveň (skupinovou)
3. makroúroveň (společenskou)

V praxi samozřejmě dochází k propojování jednotlivých skupin, kdy se navzájem ovlivňují a podmiňují.

„Na individuální úrovni se řada odborníků snažila vytvořit „psychologický model teroristy“ avšak většinou byla neúspěšná (zaměřila se často pouze na určité směry terorismu). Je velmi obtížné, a snad i nemožné nalézt charakteristiky obecně platné pro teroristy všech variant (a to i pokud by byla pozornost zaměřena na terorismus subverzivní) a vysvětlit, proč pouze část lidí s určitými charakteristikami (jako jsou určitý věk a pohlaví, majetkové poměry, příslušnost k určité třídě, sklony k rebelii apod.) se přiklání k terorismu a jiná ne.“⁴⁷

Z psychologického hlediska lze hovořit o osobnostních preferencích k násilnému jednání, jehož příčiny však nemusí být jednoznačné. Z pohledu sociologického vstupují do této oblasti rozmanité podněty společenského charakteru, výchovy, náboženství, životní úrovně, vzdělání, sociální identifikace i vztahu k autoritám. Přesto Mareš uvádí obecnou charakteristiku individuálních znaků úspěšného teroristy:

1. oddanost (idejím a vůdcům)
2. osobní odvaha
3. potlačené lidské emoce, např. výčitky a slitování, empatie
4. obecně vysoký inteligenční standard
5. přiměřeně dobré vzdělání a obecné znalosti⁴⁸

Forenzní psychologie zmiňuje kromě hlediska biologického, sociologického a psychologického ještě takzvaný *polyetiologický přístup*, který předpokládá vzájemnou kombinaci všech navzájem se ovlivňujících příčin. „Namísto je multidimenzionální a multifaktoriální přístup. Jako takový bývá vzpomínán výzkum Glueckových a Sheldona, kteří shledali za nejzávažnější tyto soubory příčin:

⁴⁷ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 45-46, ISBN 80-903333-8-9.

⁴⁸ Tamtéž, s. 48-49.

- poruchy rodinného systému
- nízký sociální status
- komplikující se mezilidské vztahy
- snížená sebekontrola, impulzivita, agresivita

Tyto přístupy často končí výčtem mnoha vlastností, kde není jisté, které jsou původní příčinou, které důsledkem, které pouhým truismem.⁴⁹

Na příkladech teroristů lze samozřejmě nalézt i mnoho výjimek a řadu primitivních aktů terorismu, jimž mnohé z těchto znaků specifikovaných Nevřalou chybí. Jiní zase disponují obecně uznávanými vlastnostmi, jako jsou vytrvalost, oddanost idey, svému etniku, odvaha k vykonání akce a přijetí odpovědnosti za její následky apod.

Skupinová úroveň se vztahuje k dynamice vývoje především v uzavřeném kolektivu, kdy je důležitá zejména identifikace se skupinou. Podobné aspekty hrají roli i u např. speciálních složek armády a policie. Taková skupina pak vyvolává sociální tlaky na jedince, který ve strachu z vyloučení nebo trestu činí rozhodnutí, která by jako jedinec neučinil. Vnitřní dynamika skupiny se vyznačuje nepodléháním konformním tlakům společnosti a následné radikalizaci (i jedince). Selektivním posuzováním okolního světa, izolací jedince od okolí a rodinných vazeb. Posílením představy skupinové síly a neomylnosti a neměnnosti ideových tezí.⁵⁰

Nadnárodní, celospolečenská úroveň je vymezena především existencí podstatných společenských konfliktů. Na těchto konfliktech pak participují různá uskupení ve snaze získat prospěch zapojením se do tohoto konfliktu. Obecně vznikají tyto konflikty v několika možných oblastech. Sociálních, náboženských, etnických, rasových nebo i ekonomických. Častá je i jejich kombinace ve spojení s neochotou nebo neschopností je řešit běžnými prostředky. Právě selhání jiných forem řešení může vést okrajově nebo programově k používání teroristických praktik. Celospolečensky

⁴⁹ NEVŘALA, J. *Forenzní psychologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 22, ISBN 80-7042-260-2.

⁵⁰ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 47, ISBN 80-903333-8-9.

negativním činitelem podněcujícím vznik teroristických tendencí je historicky daná politická kultura, jejímž prvkem jsou násilné formy v prosazování zájmů.

Základním předpokladem pro životaschopnost teroristických uskupení je kromě personální, materiální a ekonomické báze také předpoklad zájmu médií. Právě tento předpoklad má v dnešním globalizovaném světě přímo zásadní význam. Teroristé sdělují pomocí médií svá poselství široké veřejnosti. V případech, kdy teroristická akce zasáhla větší počet civilního obyvatelstva nebo pokud směřovala proti některé ze zemí západního bloku, je možno vždy počítat s celosvětovým ohlasem.

Média považují zpravodajství o terorismu za velmi atraktivní a sledované, takže na něj zaměřují značnou pozornost. Obrazně lze hovořit o kausálním vztahu mezi médii a teroristy, kdy mohou média svým zájmem terorismus zprostředkovaně podněcovat. Takto mohou samozřejmě pracovat jen média v demokratických společnostech.⁵¹

Na tento vztah odkazuje i Vigašová v Mezinárodní politice „Ak by terorizmus nebolo počuť, možno by dnes ani neexistoval alebo by jeho rozsah nebol prinajmenšom taký, ako to vidíme v podobe globálnej teroristickej organizácie al-Káida.“⁵²

V totalitních nebo autoritářských režimech pracují média pod dohledem oficiální moci, takže informace o protivládních akcích jsou filtrovány a jejich poselství je zastřeno dezinformací.

1.7. ZÁPADNÍ CIVILIZACE – VNÍMÁNÍ GLOBÁLNÍHO TERORISMU

To, jak vnímá západní civilizace projevy teroristických akcí, vychází především z přesvědčení o vlastní pravdě. Je to přesvědčení o výlučnosti naší společnosti a kultury. Společnosti založené na přesvědčení, že její demokratické principy, legislativní garance lidských práv apod., jsou dnešním vrcholem civilizace a ostatní svět by je měl postupně přijímat, nebo se jim alespoň přibližovat. Západní civilizace se staví do role rodiče,

⁵¹ ZBOŘIL, Z. Média ve službách terorismu. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, s. 39, ISSN 0543-7962.

⁵² VIGAŠOVÁ, D. Globálny terorizmus jako dosledok globalizácie. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 9, s. 31, ISSN 0543-7962.

který poskytuje rady, jak žít a konat, popřípadě udílí políčky za neposlušnost. Sama sebe má za nedotknutelnou autoritu. Šok z projevené neposlušnosti (rozumějme přenesení boje na území Evropy, USA a jiných), jakoby teprve nyní přiměl společnost k poznání reality ostatního světa. Tuto skutečnost zmiňuje Chomsky ve svých přednáškách po 11. září 2001. „Jistě je to strašné zvěrstvo, pokud ale žijete jinde než v Evropě, Spojených státech nebo Japonsku, není to pro vás nic nového. Imperiální mocnosti takto nakládají se zbytkem světa už stovky let. Toto je historická událost, ne však bohužel kvůli rozsahu nebo povaze spáchaného zvěrstva, nýbrž kvůli tomu, kdo se stal obětí.“⁵³

Tím mám na mysli terorismus páchaný islámskými skupinami. Náš vlastní terorismus páchaný „našimi lidmi“ (RAF, IRA, ETA) pro nás není tak zdrcující. To má dle mého názoru několik příčin:

- má spíše národnostní či národní charakter
- je více politický než náboženský
- je zaměřen primárně proti institucím nebo jejich představitelům, ne proti lidem
- neohrožuje samu podstatu společnosti

Ač byly a jsou násilné akce vzešlé z vlastní společnosti také odsuzovány, skutečnost, že jsme byli napadeni na našem území nějakou cizí teroristickou organizací, má pro nás fatální následky. Následky o to fatálnější, že jsou odvetou za jednání na územích vzdálených tisíce kilometrů od našich domovů. Naše společnost vnímala tyto konflikty jako něco vzdáleného, byli jsme zvyklí, že za naše zájmy se bojovalo vždy na cizím území i se všemi dopady na tamní infrastrukturu a civilní obyvatelstvo.

Dnes nejčastěji zmiňovaný islámský fundamentální terorismus je, co se týče úmyslů tak i cílů, opakem domácího:

- je především náboženský
- je zaměřen jak proti institucím, tak proti všem občanům západních států
- svým cílem, bojem proti nevěřícím ohrožuje samu podstatu společnosti

⁵³ CHOMSKY, N. *Moc a teror*. Praha: Mezera, 2007, s. 17, ISBN 978-80-903259-0-6.

„Islamistický terorismus nicméně prošel ve dvou ohledech odlišným vývojem. Islamismus není nacionalistické hnutí, a ještě méně v něm jde o ustanovení nové podoby sekulárního státu. Moderní stát a jeho světský zákon odmítá ve jménu *bratrství*, které v skrytu proniká do srdcí všech muslimů a sjednocuje je proti nevěřícím. Jelikož je jeho účel spíše náboženský než politický, jeho cíl je nerealizovatelný.“⁵⁴

Z toho vyplývá, že islámský terorista povětšinou nebojuje za vlast, ze které pochází, ale za jakési imaginární bratrské společenství. V podstatě je tedy cizincem v každé zemi, ve které se usadí. Proto mu nedělá potíže obrátit se násilně proti obyvatelstvu a vládě země, jež ho přijala. A to i přesto, že opustil z nějakých vážných důvodů (bída, pronásledování) zemi svého původu a odjel za výhodami (ať ekonomickými či demokratickými) do některého státu západního společenství. Tato vlna islámského terorismu je dle Scrutona svoláváním ke svaté válce z okruhu velmi bohatých středostavovských muslimů. Většina z nich je velmi dobře obeznámena se západní civilizací. Mnozí z nich právě na spolupráci se západem zbohatli, umí využít moderní svět a jeho technologie ke svému prospěchu. Západní civilizace jim umožnila získat materiální a jiné zdroje, globalizace zase šíření svého poselství do celého světa. „Globalizace znamená v očích svých obhájců volný obchod, vyšší prosperitu a podkopávání despotických režimů narůstajícími požadavky na svobody. V očích svých kritiků ale představuje ztrátu suverenity a společenský, ekonomický a estetický rozvrat obrovských rozměrů.“⁵⁵

V západní společnosti žijí lidé v určitém veřejném prostoru a jejich činy a chování jsou chráněny ústavními právy, pokud nepředstavují zjevnou fyzickou hrozbu. Konzumace nevhodných projevů západní společnosti (alkohol, drogy, pornografie) je tak dána k svobodnému rozhodnutí jednotlivce. A tyto projevy jsou brány jako daň za svobodu, která je nám příliš drahá na to, abychom se jí vzdali. Lidé v muslimských zemích žijí v prostoru sdíleném s Bohem a svobodné rozhodování se děje vždy v rozměru Božího zákona - práva. V projevech západní civilizace, jejích zvycích, morálce nevidí svobodu něco přijmout nebo odmítnout, ale svody od správné cesty.

⁵⁴ SCRUTON, R. *Západ a ti druzí*. Brno: Barrister&Principia, 2007, s. 112, ISBN 978-80-7364-042-2.

⁵⁵ Tamtéž, s. 116-117.

Reakcí je pak potrestat ty, kdo je nabízejí. Teroristické činy jsou pak v očích muslimů spravedlivou válkou chránící jejich náboženskou identitu, tradice a způsob života.⁵⁶

Z hlediska institucionální i individuální etiky muslimů jsou teroristické činy spáchané při obraně víry lehce ospravedlnitelné, neboť jejich oběti, odpůrci víry, porušující Boží zákony a podle těchto zákonů jim přísluší smrt. Dle islámského práva *šaría* se tak tedy stalo po právu a není třeba mít nějaké výčitky. Dříve než začnou muslimští aktivisté hájit své násilné jednání, vyznávají se ze své víry v islámské nenásilí. Šejch Umar Abd ar-Rahmán pronesl po výbuchu ve Světovém obchodním středisku v roce 1993: „muslim nemůže volat po násilí, nýbrž jedině po lásce, odpuštění, snášenlivosti“. Naproti tomu íránský ajatolláh Chomejní prohlásil: „není známo žádné přikázání zavazující muslimy více než přikázání obětovat život i majetek na obranu a podporu islámu“. Pojmy „obrana a podpora“ jsou však tak nejednoznačné, že si je každý muslim vykládá po svém, či na základě výkladu různých islámských autorit. To pak může zahrnovat i útoky na cizí území ospravedlňované jako obrana cti víry.

„Současní náboženští aktivisté obvykle hledají spíše tradičnější islámská ospravedlnění násilného jednání. Například doktor Rantísí i šejch Jásín násilné skutky příslušníků Hamásu ospravedlňovali poukazem na islámské schválení sebeobranu. Jak Jásín, tak Rantísí ovšem rozšířili tento koncept tak, aby zahrnoval i obranu lidské důstojnosti a hrdosti, nejen fyzického přežití“.⁵⁷ To je idea, podle níž jde rozšířit tento islámský boj i o boj politický, mravní či boj proti obecné nespravedlnosti (např. i sociální), jenž vychází z náboženského závazku.

Poměrně jednoduché šíření terorismu je pak negativní daní globalizace a demokratickým principům, na kterých je vystavěna západní společnost, např. svobody vyznání, práva na sebeurčení apod. Muslimské státy nemají loajalitu svých občanů, protože tito nejsou občany, ale poddanými. Jsou-li tyto státy nebezpečné, pak jen

⁵⁶ BAŠTA, P., *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a Kultury, 1999: s. 9-11. ISBN 80-85959-47-X.

⁵⁷ JUERGENSEMEYER, M. *Teror v mysli boží*. Brno: Centrum pro studium demokracie a svobody, 2007, s. 111, ISBN 978-80-7325-109-3.

v lokálním dosahu. Globalizovaný islámský terorismus je nebezpečný tím, že se utváří napříč hranicemi států na základě náboženské legitimity a svobody, která je produktem západní demokracie. Tato nová forma terorismu je hrozivá, protože vychází z touhy po islámské identitě, kterou vyvolala sama globalizace a obrací se proti nepřátelům Boha, ať jsou kdekoliv.

Chomsky ve své knize „11. 9.“ podává několik příkladů, kdy jsou podobné činy agrese, ničení civilních cílů a dalších násilných akcí, posuzovány selektivně podle toho kdo je páchá. Například některé akce západních států, ať již samostatné nebo v rámci NATO jsou většinou považovány za spravedlivé nebo ospravedlnitelné, ať již mají mandát Rady bezpečnosti či nikoliv. Stejně tak jsou posuzovány podobné akce západních spojenců. Účelem těchto akcí je násilným způsobem přesvědčit vládu jiné země ke změně postojů, či ke spolupráci. Jsou posuzovány ze strany západu povětšinou kladně, pokud bylo v jeho zájmu, aby tato vláda změnila svůj postoj, nebo aby se zvýšil tlak obyvatelstva na vlastní vládu a ta následně upravila své chování. Což lze dle obecné charakteristiky považovat za teroristický čin.

V souvislosti s Chomského poznatky mě zaujal dřívější příklad vojenské činnosti USA v Nikaragui „Nejjasnějším i když zdaleka ne nejextrémnějším, případem je Nikaragua. Je nejjasnější, protože v něm nenajdeme rozpor, alespoň ti z nás, kteří mají jen trochu ponětí o mezinárodním právu. Stojí za to si zapamatovat, že Spojené státy jsou jedinou zemí odsouzenou za mezinárodní terorismus Světovým tribunálem, která odmítla rezoluci Rady bezpečnosti, vyzývající zemi k dodržování mezinárodního práva.“⁵⁸

Podobně jako islám, tak i křesťanství primárně hlásá nenásilí a raní křesťané byli v zásadě pacifisté. Se silicím vlivem křesťanství a jeho statusem státního náboženství dochází k odklonu od pacifismu a jeho přechodu k doktríně *spravedlivé války*. „Je

⁵⁸ CHOMSKY, N. 11.9. Praha: Mezera, 2003, s. 38, ISBN 80-903259-0-4.

pozoruhodné, že teorie spravedlivé války dodnes představuje ústřední prvek křesťanského chápání morálního uplatňování násilí.⁵⁹

Jak píše Juergensmeyer, někteří moderní křesťanští teologové rozšiřují teorii spravedlivé války i na „spravedlivou revoluci“, sociálních střetnutí a bojem za sociální spravedlnost. Jedná se tedy o to, že je v některých případech možné opustit mravní přesvědčování jako prostředku k nápravě a přistoupit k násilným akcím.⁶⁰

K ospravedlnění takové války je však potřeba splnění určitých kvalitativních podmínek před nasazením vojenské síly. Například úměrnost očekávání následků, zda bude více zachráněno než zmařeno – a to, jak lidských životů, tak materiálních statků. Dále podmínka legitimacy, to znamená, že akci schvaluje určitá ustanovená a uznávaná autorita (v dnešní době např. Rada bezpečnosti OSN apod.).

Názor, že etika nehraje ve válce žádnou roli, patří především realistické škole. V poslední době ji představovala ministryně zahraničí USA Condoleezza Rice. Podle ní má stát dvě hlavní funkce. Zajistit svoje vlastní přežití a umožnit společnosti, kterou chrání, aby žila podle vlastních představ. Pro vládu z toho vyplývá jednoduchý závěr, a to, že je zodpovědná za ochranu národních zájmů. Z tohoto pohledu a uplatnění v zahraniční politice je etika ve válce s terorem naprosto nedůležitá.⁶¹

Příkladem z nedávné doby může být válečný konflikt v Afghánistánu s názvem Trvalá svoboda. Po útocích na z 11. září 2001 prohlásil G. Bush tyto teroristické činy za akt války a Kongresem byl zmocněn k užití síly proti těm, kteří nesou za útok odpovědnost. Vojenská akce tak měla faktickou voličskou legitimitu v zemi, proti níž teroristické útoky směřovaly. A zároveň měla bezprecedentní podporu mezinárodního společenství. Rada bezpečnosti OSN i Valné shromáždění přijaly rezoluce odsuzující teroristické útoky. Dále bylo potvrzeno právo na sebeobranu a NATO uvedlo v účinnost článek 5 Washingtonské smlouvy na kolektivní sebeobranu. „Operace se od začátku

⁵⁹ JUERGENSMEYER, M. *Teror v myslí boží*. Brno: Centrum pro studium demokracie a svobody, 2007, s. 46, ISBN 978-80-7325-109-3.

⁶⁰ Tamtéž, s. 47-48.

⁶¹ BELLAMY, A. J., *Fighting terror ethical dilemmas*. London: GBR Zed Books, 2008, s. 14, citace volně přeložena autorem práce z anglického jazyka.

odehrávala podle čl. 51 Charty OSN přiznávající přirozené právo na individuální i kolektivní sebeobranu. USA i Spojené království oznámili v dopise Radě bezpečnosti opatření učiněná dle tohoto článku (S/2001/946, S/2001/947) a jejich následné kroky nebyly mezinárodním společenstvím zpochybňovány. Při pohledu do historie použití síly v mezinárodních vztazích by se dalo dokonce říct, že se jednalo o jednu z nejpříznivěji přijatých vojenských akcí co do původního odůvodnění⁶²

Z pohledu mezinárodního práva bylo respektováno právo vést tuto válku. Problematická je ale otázka práva ve válce a zde již vedení operací není v souladu s Ženevskými úmluvami z roku 1949, které kodifikují právo ve válce.

Příkladem uvádím bombardování komplexu Červeného kříže v Kábulu a to hned dvakrát během 10 dnů v roce 2001. K tomu nedošlo náhodou, neboť Pentagon byl informován o stanovištích Červeného kříže a komplex byl výrazně označen. Dalším příkladem je všeobecně známé špatné zacházení a mučení vězňů na letecké základně v Bagramu a jinde, přičemž tito vězni by měli mít statut válečných zajatců. Otázkou je, zda protiprávnost jednoho aktu ospravedlňuje protiprávnost některých částí odvetných opatření. Tím samozřejmě nemám na mysli ojedinělá lidská selhání, ale vytváření podmínek pro tato jednání a jejich přehlížení a podpora ze strany odpovědných vojenských činitelů. „Jestliže například mučení teroristů eliminuje informace použitelné pro další teroristy a navíc je to odradí od jejich činů, poté je mučení legitimní.“⁶³

Zabývám-li se v této práci stále pojmy válka a terorismus a kladu je na pomyslnou stejnou úroveň, je to proto, že na základě obecných i právních definicí je mezi oběma pojmy mnoho průsečíků, na kterých se jejich hodnocení a posuzování střetává. Zároveň jsem si vědom, že obecný, laický pohled na oba pojmy je odlišný v jejich hodnocení a neshledává mnoho společných znaků. Je to především tím, jak je veřejné mínění ovlivňováno médii, které pro své potřeby většinou sází na maximální zjednodušení problematiky a nastavení protipólů černá – bílá. Zajímavý postřeh k této

⁶² *Lidská práva v boji proti terorismu. Sborník příspěvků mezinárodní konference Perspektivy západní civilizace a pět let globálního terorismu.* DANČÁK, B. (ed.) Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2006. ISBN 80-210-4003-3.

⁶³ BELLAMY, A. J., *Fighting terror ethical dilemmas.* London: GBR Zed Books, 2008, s. 14, citace volně přeložena autorem práce z anglického jazyka.

problematicke jsem našel u Zdenka Zbořila ve sborníku *Válka, mír a politická moc*. Zde poukazuje na to, že této zjednodušené verbalizaci dávají přednost před poznáním konkrétní reality i někteří politologové a politici. „Dochází k poznání, - že v *politických vědách dochází k jevu ...axiomatizace politické a společenské reality a k utváření mýtů o společnosti. Z teze, která by měla být předmětem empirické verifikace se permanentním opakováním v médiích, člancích a publikacích stává nevyvratitelná pravda, na jejímž základě teprve začíná zkoumání, výpověď o realitě. Axiomatizací reality a utvářením mýtů se politické vědy vzdalují realitě (protože) jde o vzájemně divergentní procesy.*“⁶⁴

Zjednodušený pohled, ovlivněný spíše médii a všeobecně přijímaným povědomím než empirickým a exaktním zkoumáním konkrétní reality, vede k nepřesnému posouzení etických premis vztahujících se k problematice terorismu.

⁶⁴ HOLUBEC, S. *Válka, mír a politická moc*. In ZBOŘIL, Z. *Válka a mír jako spiknutí nereprezentativních elit*. Praha: Svoboda servis, 2009, s. 15, ISBN 978-80-86320-59-5.

2. VÝCHOZÍ ETICKÉ TEORIE

Výchozí etické teorie, které v této kapitole představuji, nejsou výčtem všech teorií a jejich možných variant. Zvolil jsem ty teorie, dle kterých budu podrobovat násilné a teroristické akty jednání etickému porovnávání a zkoumání. Smyslem není jejich vyčerpávající popis, ale jen jejich ozřejnění a uvedení do etického rozměru práce.

2.1. MORÁLNÍ PŘEDPOROZUMĚNÍ

Každý člověk ve svém běžném životě nějakým způsobem používá a rozumí slovům, která slouží k mravnímu ohodnocení konkrétního jednání. Uplatňujeme tak určité předporozumění mravním skutečností. Zároveň soudíme, že stejným předporozuměním jsou nadáni i ostatní lidé. „Mravný zákon přichází na svět s člověkem...“⁶⁵ Lidské morální předporozumění obsahuje poměrně totožné a časově konzistentní vědění o obsahu mravních skutečností. Podle Anzenbachera jsou obsahem mravního předporozumění tyto výchozí prvky:

Mravní hodnocení souvisí s tím, že jen lidskému jednání přikládáme nějakou mravní hodnotu. Tato hodnota se vztahuje na jednotlivce i na sociální útvary. „Mravní hodnocení se ovšem týká prvotně jednání a sekundárně osob a sociálních útvarů. Osoby posuzujeme mravně na základě jejich jednání a sociální útvary hodnotíme, protože jsou výsledkem jednání a mohou být utvářeny jednáním.“⁶⁶

Svědění je podmíněno dvěma premisami:

1. všeobecně každý nějak rozpozná, co je dobré a co špatné
2. obecná nezpochybnitelná závaznost dobra, to znamená, že každý nepochybně ví, že dobro je nutno konat a zla se zdržet

Mravně tak lze hodnotit jen *rozumové bytosti*, které mají schopnost rozpoznávat dobré a špatné. Ostatní bytosti jsou z mravního posuzování vyloučeny. Tuto skutečnost reflektují i obecné legislativní normy, např. *Zákon ze dne 8. ledna 2009 Trestní zákoník 306/2009 Sb.*, kdy § 26 a 27 tohoto zákona vymezují, respektive odebírají trestní odpovědnost některým osobám.

⁶⁵ KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum, 1990, s. 8, ISBN 80-218-0051-8.

⁶⁶ ANZEBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 14, ISBN 80-7113-111-3.

„**Nepřičetnost:** kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁶⁷

Kodifikované právo vychází historicky z práva zvykového, jehož pramenem je empirická etika. Dále obsahuje ve svém základu také prameny obecné mravnosti a morálky, v čemž lze spatřovat odraz platnosti morálního před porozuměním.

Dalším předpokladem morálního posouzení jednání je *dobrovolnost*. Obecně se jedná o možnost svobodného rozhodování o svých činech. Dobrovolnost vychází z předpokladu, že zpravidla záleží na nás, jak usměrníme své jednání, že jednáme jako svobodní lidé.

Odpovědnosti z hlediska mravního posuzování rozumíme možnost, že jednání může být ospravedlněno v případě, že k němu vedly nějaké rozumové důvody. Musíme hledat odpověď na otázku, co je dobré a co špatné.

Sociální ohled se pak vztahuje k oblastem, kde se střetávají zájmy a potřeby vlastní osoby s požadavky a zájmy ostatních lidí. Ve všech kulturách patří k obecnému povědomí mravnosti *zlaté pravidlo*, jež je přijímáno jako součást mravního předporozumění. Toto pravidlo zní „Nečiň jinému, co sám nechceš, aby bylo činěno tobě.“ To je patrný požadavek spravedlivého a rovnocenného přístupu ke všem lidem.

2.2. EMPIRISTICKÁ ETIKA

Teorie empiristické etiky v mnohých ohledech zpochybňuje uváděné oblasti morálního předporozumění. „Proto bez vnímání nemůže nikdo nic poznat ani chápat; kdykoliv přemýšlíme, je nutno přemýšlet zároveň s představou.“⁶⁸ Jednotlivé empiristické etiky i přes svou rozmanitost charakterizuje Anzenbacher jako typické tendence:

- Empirismus zastává názor, že jediným pramenem poznání je (smyslová) zkušenost (empirie).

⁶⁷ Sbírka zákonů ČR, Zákon č. 40/2009Sb., *Trestní zákoník*. Ostrava: Sagit, 2010, s. 18, ISBN 978-80-7208-782-2.

⁶⁸ HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994, s. 161, ISBN 80-205-0363-3.

- V empirické antropologii tomu odpovídá tendence odmítat samostatnou skutečnost lidského ducha. Rozdíl mezi člověkem a zvířetem je pouze stupňovitý a ne už principiální.
- V ontologii má empirismus tendenci k materialismu. Smyslová zkušenost se týká hmotné skutečnosti a jen ta je podle empiristického pojetí poznatelná.

Jednání (tedy i morální) je vykládáno jako následek kauzality dějů a je determinováno působením vnějšího prostředí na jednajícího a jeho reakcí na tento podnět. Teorie zásadně eliminuje možnost rozumového uvažování o následcích jednání, možnost volby a změny. Staví člověka do pozice nutně jednajícího a bere mu tak jeho lidství.

Od antiky je empiristická etika spojena s *hédonismem*, v jehož pojetí platí, že motivace lidského jednání je vedena snahou po zajištění slasti při současném vyhnutí se strasti. Hédonismus zastává egoistické stanovisko etického hodnocení lidského jednání. To, ale neplatí bezpodmínečně. Jedná se sice o kalkul dosažení maximální slasti jedince, ta však může být dosažena i skrze altruisticko-sociální rozměr jednání, které se přibližuje již zmiňovanému mravnímu předporozuměním.

David Hume vytvořil neegoistickou teorii. Zkoumá úsudek lidí, co oceňují jako morální jednání, co schvalují a co odsuzují, na základě čehož vznikají jejich ideje.⁶⁹

„Lidi morálně oceňujeme a chválíme tehdy, když se tito lidé vyznačují určitým přátelským postojem k druhým lidem a k lidské společnosti a snaží se jim svým jednáním prospívat a přispívat k jejich štěstí. Mravně tedy schvalujeme postoje a činy, jež nejsou egoistické, nýbrž altruistické a motivované sociálně, a pokud se zaměřují na blaho druhých a na užitek společnosti. Takové postoje a jednání jsou pozorovány s radostí a zalíbením a v tom záleží morální schvalování.“⁷⁰

⁶⁹ NOVOTNÝ, Z. *David Hume a jeho teorie vědění*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 22-26, ISBN 80-7198-366-7.

⁷⁰ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 26, ISBN 80-7113-111-3.

Utilitarismus nabízí spektrum mravních úsudků, které se mohou i značně odlišovat. Je však postaven na čtyřech základních principech poskytujících možnost mravně posuzovat jednání i na empiristicky uchopitelném podkladu.

1. *Princip následků* – mravní hodnocení jednání se posuzuje jen na základě jeho následků a účinků, které je možno očekávat. Mravně správné či nesprávné jednání tedy nestojí jako takové samo o sobě, ale hodnotí se až na základě toho, co způsobuje.
2. *Princip užitečnosti* – určuje kritéria prospěšnosti jednání a tím by mělo být jednání pro dobro samo o sobě. Ve výčtu důsledků je nutné uvažovat o prospěšnosti následků k uskutečnění dobra jako takového.
3. *Princip hédonismu* – dobro lze definovat na základě uspokojování potřeb, tedy slastí, přičemž každý určuje svůj vlastní žebříček slastí. Dobrem je lidské štěstí, které každý určuje svými smysly. Mravní posouzení tohoto principu znesnadňuje existence mnoha preferencí. Kvalitativní obsah štěstí je potlačen kvantitou dosahovaného uspokojení.
4. *Sociální princip* – v kalkulu prospěchu nejde jen o štěstí jednajícího. Podle Benthama jde o co možná největší štěstí co možná největšího počtu lidí. To můžeme chápat jako maximální průměrný užitek nebo maximalizaci sumy sociálního užítku.⁷¹

Je třeba ještě zmínit dvě nejčastěji rozlišované podoby utilitarismu. *Utilitarismus jednání*, kdy správnost či špatnost jednání je nutné posuzovat podle následků právě tohoto konkrétního jednání. A *utilitarismus zásady*, kdy správnost, nebo nesprávnost se má mravně hodnotit podle následků, které po jednání v podobných okolnostech obvykle nastávají.

2.3. TRANSCENDENTÁLNÍ ETIKA A KANTŮV KATEGORICKÝ IMPERATIV.

Principem transcendentální filosofie je přesvědčení, že vše, co je v jednání empirické, nutně předpokládá neempirické. Předpokladem je subjekt, který poznává zkušeností a vše, co je tomuto objektu dáno, je předmětem této zkušenosti. Kant

⁷¹ *Filosofický slovník*. Olomouc: nakl. Olomouc. 1998, s. 423-424, ISBN 80-7182-064-4.

v Kritice čistého rozumu vymežil okolnosti, ve kterých je nutné předpokládat transcendentální jako dispozici k empirii.

Pro potřeby mravního posuzování je důležité, zda a jaké má transcendentální diference účinky na lidské jednání. Člověk jako smyslově animální bytost podléhá přírodní kausalitě, ale tuto svou vázanost překračuje svým duchem, rozumovými schopnostmi. Jeho jednání je motivováno rozumově-duchovní transcendentálností.

Kantova etika: „Rozlišuje dva důvody, které určují naši vůli k jednání: empirické (v Kantově terminologii **hypotetické**) důvody (tedy smyslové sklony: pudy, city...) a důvody neempirické (z čistého rozumu, **kategorické**), které jsou prosty hlediska libosti či nelibosti a které chápeme jako čirý příkaz rozumu. První typ důvodů zakládá naši morálku jakožto **morálku heteronomní** (tedy: odvolávající se na jakousi vnější autoritu), kdežto výlučně důvody neempirické zakládají morálku skutečného svobodného a zodpovědného lidství – **morálku autonomní!**“⁷²

Tuto autonomní vůli po morálce považuje Kant za princip všech mravních zákonů a povinností. Je to princip, který stojí sám o sobě. Tím se dostáváme ke Kantovu *kategorickému imperativu*, který hovoří o maximách a imperativech. Maxima má za obecné zásady jednání, podle kterých se orientujeme v každodenním životě, a mají empirický charakter. Imperativ jako všeobecný mravní zákon má rozhodující charakter kategorické racionální motivace a zní: „Jednej tak, aby maxima tvé vůle vždycky zároveň mohla být principem obecného zákonodárství.“⁷³

Budeme-li se ptát po nějakém absolutním účelu, ke kterému bychom mohli tento princip vztáhnout, je to člověk apriori jako účel sám o sobě. A za žádných okolností nesmí být chápán a používán jako prostředek. Na tomto východisku je vystavěna myšlenka lidské důstojnosti a uspořádání lidské společnosti, neboť je-li každá bytost účelem sama o sobě a je schopna autonomní svézákonnosti, může lidské společenství spočívat na obecných zákonech. Podobně vidí povinnosti lidské

⁷² NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 83, ISBN 978-80-7380-195-3.

⁷³ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 52, ISBN 80-7113-111-3.

společnosti Kohák, když jinými slovy říká: „Svět není náhodný, svět má svůj řád, uchopitelný lidským rozumem, a ten nás zavazuje. Či snad přesněji: zavazuje nás prostě *naše lidství*.“⁷⁴

2.4. ETIKA CTNOSTÍ

Ctnost je potřeba chápat jako získaný habitus, který nepochází z mravního předporozumění. Tato schopnost disponuje jedince k morální lidské praxi. Sokrates měl za nezpochybnitelné, že dobro a zlo od sebe lze odlišit. Etický intelektualismus jeho žáka Platóna předpokládá, že dobro existuje jako nejvyšší idea, která přesahuje lidské jednání a každá praxe by měla být s ideou poměřována.

Orientací v tradici etiky ctností je jeho teorie *základních (kardinálních) ctností*. Vychází ze tří složek. Jsou to rozum, vznětlivost a dychtivost. Rozvojem a výchovou těchto složek může člověk dosáhnout kardinálních ctností, kdy rozum dosáhl ctnosti *moudrosti* a ovládal tak vznětlivost vychovanou ve *statečnost* a dychtivost přetvořenou na *uměřenost*. Podaří-li se to, stane se člověk člověkem *spravedlivým*.

Odlišnou koncepci etiky ctností rozpracoval Platónův žák Aristoteles. Pozměnil základní etickou otázku po poznání dobra v poznání štěstí. „Aristotelova koncepce je – oproti Platónově velmi dynamická. Lidé mají dodnes často sklon považovat štěstí za cosi, k čemu teprve dojdeme, tedy svého druhu za objekt, kdežto Aristoteles upozornil na to, že štěstí je spíše něco, co provází naši činnost, ne co by bylo mimo ni! Štěstí je vlastně způsob přístupu k různým životním situacím, aktivitám apod. Aristotelova etika je, řekli bychom soudobou terminologií, velmi praktická, ba pragmatická: *Chce nás poučit o tom, jak dosáhnout v životě úspěchu*.“⁷⁵

V této etice nás vede cestou středu, neboť si uvědomuje, že lidé z různých kultur mají i rozmanité představy o naplnění dobra. Jeho ctnosti a cesta středu nás tak mají v jednání vyvarovat před krajnostmi. V kontextu s touto prací před extremismem a jeho krajní formou terorismem.

⁷⁴ KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon. 2004, s. 163, ISBN 80-86429-35-0.

⁷⁵ NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 59, ISBN 978-80-7380-195-3.

Aristoteles rozlišuje ctnosti na *dianoetické* (teoretické) a *etické* (mravní, praktické). První pojímá oblast praxe – morálně relevantního jednání, které stojí svou hodnotou samo o sobě. U etických ctností jde o výchovu smyslových afektů rozumovým vyhnutím se krajnosti.⁷⁶

„To, co ve ctnosti odpovídá rozumu, je u Aristotela definováno jako střed (mesotés) mezi neřestnými krajnostmi. Např. statečnost je střed mezi opovážlivostí a zbabělostí. Rozmanitost mravních (etických) ctností se rozvíjí v kontextu společenského života, tedy ekonomie (týká se domu, oikos), ve společenském styku občanů a v politice. Proto je nejvyšší mravní ctností spravedlnost jakožto ctnost, jež v poměru k druhému člověku každému dává, co mu patří, ve smyslu vyrovnaní, event. určité rovnosti.“⁷⁷

V Aristotelově pojetí je nutné ctnosti zasadit do rámce konkrétního práva a živého étosu společnosti. Mravní normativitu lze vymezit jen na základě sociálních kontextů, kdy ctnost je vždy středem mezi neřestnými (extrémními) krajnostmi.

Krátce ještě zmíním *křesťanské ctnosti*, neboť současný evropský prostor a jeho etika vznikly na křesťanském základě a dodnes jsou jím ovlivňovány a poměřovány. Omezím se jen na přínos, který k problematice ctností podal představitel křesťanského myšlení Tomáš Akvinský. Ten diferencuje ctnosti do dvou rovin:

- *ctnosti přirozené*, ty jsou získané a vyjadřují ctnosti rozumové (moudrost, vědění umění-vztahují se k praktickému rozumu) a ctnosti mravní (spravedlnost, uměřenost-vztahující se k vůli)
- *ctnosti teologické, nadpřirozené*, poznání Boha-víra, přijetí Bohem-naděje, caritas jako láska k Bohu a bližním.⁷⁸

Etika ctností, ať již ji pojmem jako východisko nebo cíl našeho snažení a jednání, má i v dnešní době své opodstatnění. Jde o kultivaci člověka, jeho duševních a duchovních dispozic.

⁷⁶ AUBENQUE, P. *Rozumnost dle Aristotela*. Praha: Oikoyomenh, 2003, s. 167-172, ISBN 80-7298-075-0.

⁷⁷ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 137, ISBN 80-7113-111-3.

⁷⁸ Tamtéž, s. 137-138.

3. TERORISMUS A UČENÍ O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE

3.1. ETIKA VÁLEČNÉHO KONFLIKTU V HISTORII

Nastolení a respektování určitých politických a etických kritérií pro ozbrojený konflikt je patrné v téměř každém historickém kontextu již od dob starověkého Řecka. Krátký exkurz do tohoto vývoje má vliv na budoucí diskusi naplnění mravních a morálních hodnot při prosazování národnostních, náboženských či teritoriálních zájmů násilnou cestou. V této práci používám většinou příměr válečných vojenských akcí a terorismu. To je z důvodu častého prolínání těchto pojmů a také zaměnitelnosti následků, motivací a praktického provedení těchto akcí. Primárním dilematem protínajícím historii konfliktů je otázka legality a legitimacy. Je válka, terorismus a násilné přinucení jen pragmatickou zkušeností, kterou lze využít, kdykoliv je to pro dosažení cíle výhodné, nebo zda má být tento akt rozumově a eticky podmíněný jako krajní nástroj politiky. V neposlední řadě jde o to, jakými pravidly by se měl řídit.

Starověké Řecko.

Ve starověkém Řecku bylo užití války a násilí vnímáno jako legitimní zdroj expanze k zajištění potřeb *Polis*. O jejím výsledku rozhodovali bohové a brutální zacházení s poraženým nepřítelem (bez ohledu na to, zda jsou to vojáci či civilisté) bylo vnímáno jako právo přicházející od bohů.

Od dob Platóna je patrný posun, kdy požaduje, aby se v období války i po ní zabránilo plenění země. Aby za nepřátele byli považováni ti, kdo vyvolali konflikt a nesou za něj odpovědnost. Ostatní nemají být zabíjeni ani zotročováni. Válka mezi Řeky má být vedena tak, aby nebránila budoucímu míru. To však neplatí ve válkách s barbary, ty mohou být vedeny s neomezenou krutostí. Z etického pohledu Platóna musí být válka vždy jen prostředkem.⁷⁹

⁷⁹ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 28-31, ISBN 978-80-7278-508-7.

Aristoteles sice považuje válku za neoddělitelné dění života řecké *polis*, ale chápe ji jen jako prostředek k dosažení větší spravedlnosti. Kritizuje politický systém Sparty, který je orientován na válku jako cíl snažení. Dle něj dochází převrácení hodnot a záměně cíle a prostředku. U Aristotela jsou patrná kritéria, která násilí jako prostředek ospravedlňují. Mezi ně patří obrana vlastní svobody a získání vlivu nad národy, které jsou nižší přirozenosti a zaslouží být zotročeny.⁸⁰

V řeckém pohledu na válku jsou již patrné určité etické postuláty ospravedlňující užití násilí splněním určitých podmínek. Ty se však vztahují jen na řecké obyvatelstvo. Ve vztahu k ostatním národům není závazný, národy tak dělí na privilegované a ostatní.

Fetiální právo, válka v římské říši.

Právní legalitu války v římské říši určovaly dva faktory. První zahrnoval imperiální pojetí míru, kdy se válkou podrobené národy dostaly pod ochranu *pax romana* a říše jim nadále garantovala mír. Druhým faktorem bylo fetiální právo, kdy o legitimitě války rozhodovala skupina kněží. Ti zkoumali, jsou-li naplněny důvody pro válku a dbali na to, aby byla válka předem vyhlášena.⁸¹ Praktickým významem fetiálního práva není ani tak etické posouzení válečného stavu, ale jeho uvedení do legislativního souladu se zákony říše.

Zásadnější změnu pohledu na etiku vedení války přináší až Cicero. Uvádí, že stát a státníci respektující přirozený zákon mohou vést spravedlivou válku. Tato válka je však spravedlivá pouze tehdy, brání-li stát svou existenci nebo životy a majetek svých poddaných. Protivníkovi musí být také dána možnost odstoupení od boje a splnění požadavků na nápravu škody.

„To, čeho se ještě musí velmi dbát ve veřejných věcech, je spravedlnost při vedení války. Existují dva druhy konfliktu, jeden se odvíjí za pomoci diskuse, druhý za

⁸⁰ HOLUB, T. Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 31-32, ISBN 978-80-7278-508-7

⁸¹ Tamtéž, s. 33-34

pomoci síly. Zatímco ten první je vlastní člověku, ten druhý je zvířecí a člověk by se měl k tomu druhému uchýlit pouze v případě, že ten první není možné použít.“⁸²

Z tohoto citátu je již patrný etický požadavek na řešení konfliktu jinou cestou než násilnou. Dále vysvětluje, že je rozdíl mezi vojákem a civilistou a také míru trestu vůči poraženým nepřátelům. Kdy trest nemá být likvidační a vztahuje se jen na strůjce konfliktu a ne celkově na obyvatelstvo země. Tyto na svou dobu pokrokové názory měly zásadní význam pro další vývoj křesťanské etiky válečného konfliktu.

Etika války v kontextu s křesťanstvím.

Téma násilného konfliktu je v Bibli obsaženo velmi intenzivně, přesto je však jeho význam mnohoznačný. Ve Starém zákoně je válka spojena s bojem Božího lidu a Bůh je na jeho straně. Za této podpory je to vždy válka spravedlivá chránící lid Izraele. Jinak je válka chápána jako prostá skutečnost v jednání člověka postiženého hříchem. „...je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i budovat...“ Ka 3,3⁸³ V Novém zákoně je již patrný silnější protiválečný postoj, kdy je válka chápána jako jedno z lidských neštěstí. Myšlenkově je Ježíšovo proroctví spojeno s odpuštěním a láskou k nepříteli. V účasti na válce není sice vojákům nikterak bráněno, ale službu mají vykonávat spravedlivě. Je zde ale také patrné jasné varování „...zastrč meč do pochvy, kdo mečem zachází, mečem také schází...“ Mt 26,52.⁸⁴ Toto vymezení jasně ukazuje, že řešit konflikty násilím není preferováno a ve svém konečném důsledku bude potrestáno. V těchto poselstvích se střetávají dva protichůdné proudy. Dovolené použití vojenské síly v boji za svobodu a sebeurčení (původně s podporou Boží). A na druhé straně obecná hrozba trestem při použití násilí.

U prvotních křesťanů je kladen velký důraz na poselství nenásilí, ale musíme je chápat i v kontextu s dobou, ve které žili. V těchto počátcích byla křesťanská komunita malá a nenesla tíhu odpovědnosti za rozhodování o válce či míru. Například povinnost

⁸² HOLUB, T. Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 34, ISBN 978-80-7278-508-7.

⁸³ Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 1994, s. 612, ISBN 80-85810-05-0.

⁸⁴ Tamtéž. Matoušovo evangelium, s. 38.

služby v římské armádě není téměř zmiňována. Teprve od počátku 3. století musí křesťané s rozšířením křesťanství řešit i etické dilema služby v armádě a hledat soulad a ospravedlnění s jejich vírou, která mravně špatné vojenské jednání nepřipouštěla. Změna nastává po uznání křesťanství císařem Konstantinem. Od této chvíle se nejedná o osobní zodpovědnost jednotlivců, ale o odpovědnost církevních autorit za křesťanskou komunitu. Postupně dochází k přehodnocení pacifistického stanoviska, až k protikladu a vojenská moc císaře je chápána jako nástroj Boží vůle na tomto světě.

Biskup Augustin

Augustin vycházel z reflexe církve na novou situaci v pojednání o spravedlivé válce. Chápe válku jako nutnou realitu nedokonalého pozemského řádu a upozorňuje na zlo, které přináší. To souvisí s jeho přesvědčením, že lidský rozum není schopen vždy rozpoznat skutečné dobro. Principy, na jejichž základě lze válku označit jako spravedlivou, je možné jen odvodit z jeho písemností. „Pravidlem je, že spravedlivými jsou nazývány ty války, které trestají bezpráví: jestliže nějaký národ či stát, proti kterému je vedena válka, nedbal na potrestání zla, jež spáchali jeho občané, či nevrátil to, co bylo vzato neprávem.“⁸⁵

Další z jeho podmínek spravedlivé války je, kromě správného (rozumíme spravedlivého) úmyslu, také existence legitimní autority, která může válku vyhlásit, řídit a dohlížet na právo ve válce. Augustin také položil základ etického ospravedlnění použití násilí ve věcech víry. Nevěřící mohou být přivedeni násilím na pravou víru. Tato pozice se stává výchozím bodem v argumentaci církve ve vztahu víry a použití násilí.⁸⁶

Z tohoto pohledu je patrné, že křesťanství umožňuje eticky ospravedlnit použití násilí v obraně národa, státu a následném získání náhrad za způsobené škody. Za etické považuje i použití násilí k obraně víry, ale i k její expanzi a násilné christianizaci.

„Neboť na základě zkušeností jsme zjistili a stále znovu to potvrzujeme. Již mnohým bylo k užitku, když na ně člověk nejprve za použití strachu a bolesti vyvinul

⁸⁵ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 43, ISBN 978-80-7278-508-7.

⁸⁶ Tamtéž s. 43-44.

určitý nátlak, aby poté byli přístupni poučení nebo aby uskutečnili to, co již poznali skrze nauku.⁸⁷ Jistě se jedná o velice dogmatický výklad obrany víry, ale tuto interpretaci používala církev dalších deset století.

Tato teze je velmi podstatná pro další směřování práce, neboť z podobných dogmat mohou v současnosti vycházet islámští teroristé nacházející tak etickou oporu ve vyšším smyslu svého konání – obraně víry.

Podobně jako Augustin nahlíží na válku také Tomáš Akvinský. Chápe ji především jako teologicko – etický problém. Kromě válečné praxe orientované eticky na výklad evangelia rozšířil svůj pohled o pochopení války v souvislosti s poznáním přirozeného zákona daného stvořením. Z jeho pohledu je přirozený řád poznáný člověkem stanoven k realizaci společného pokojného života a je tady Boží vůlí.

3.2. ETICKÁ VÝCHODISKA VÁLKY V NOVOVĚKU

Na počátku novověku přestává existovat jednotný křesťanský svět s nejvyšší morální a duchovní autoritou papeže. Jednotlivý křesťanský prostor a jeho obrana jako etické východisko spravedlivé války již není nosný. Otevřel se svět reformace a objevování nových kontinentů. S tím přichází jejich následná kolonializace a násilné podrobení domorodého obyvatelstva.

Na tyto nové výzvy reagují především španělští scholastici, jako Francesco de Vitoria. Vychází z názorů Akvinského o všeobecné platnosti přirozeného zákona (*lex naturalis*)⁸⁸ a akceptuje postuláty spravedlivé války – legitimní autoritu vládce, spravedlivý důvod a správný úmysl. Na rozdíl od Akvinského spatřuje legitimní autoritu i u vládců domorodých kmenů a jejich odpor považuje za obdobu spravedlivé války. Jeho úvahy vedou od platnosti přirozeného zákona na jednotlivce ke společenství národů, které by se mělo utvářet na základě společensko - právních smluv vycházejících z přirozeně právního zdroje.

⁸⁷ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 44, ISBN 978-80-7278-508-7.

⁸⁸ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 87-92, ISBN 80-7113-111-3.

Jeho myšlenky předznamenávají současnou mezinárodně politickou diskusi o otázkách globálního terorismu jako legitimní obrany (víry, národa, teritoria), jeho intenzity a volby cílů. „Jestliže tedy to, co se ve válce děje, je závažné a hrůzné, jako zabíjení, zakládání požárů, rabování, pak není původce mírnějšího bezpráví pomocí války pronásledovat, neboť míra ran způsobených válkou musí odpovídat míře způsobené škody.“⁸⁹

Vychází z logické úvahy možné obrany a úsilí o nápravu vojenskou silou. Osobně z jeho myšlenek usuzuji, že tato válečná snaha by měla mít úměrnou proporcionalitu vzhledem k ohrožení nebo poškození. Vitoriova reflexe nás vede k poznání, že je možný stav, kdy obě dvě strany vedou proti sobě spravedlivou válku. To vytváří precedent o nemožnosti eticky posuzovat takový stav zvenčí. Pokud budu logicky postupovat ve své dedukci, a připustím, že terorismus může být za splnění konkrétních podmínek synonymem pro válečné akce, pak musím konstatovat, že některé případy teroristických akcí lze považovat za spravedlivou válku. A to jak na principech odvozených od mezinárodního práva, tak na základě přirozeného zákona.

Od Vitoriových myšlenek, až do doby pokusů o sjednocení mezinárodního práva s poznatky rozumové argumentace o lidské důstojnosti na počátku 20. století, převládal v evropském prostoru koncept politického a vojenského realismu. Jeho hlavním představitelem byl Niccola Machiavelli. V tomto směru je etický a sociální kontext války zcela oddělen od praktického rozhodnutí vést válku. V tomto období mohou vést válku již jen velké státní útvary s dostatkem materiálních a lidských zdrojů. Válka se tak již neposuzuje z pohledu jednotlivce, ale jako politické rozhodnutí k násilnému řešení situace. Eticky je válka jednání neutrálního charakteru, důležitá je jen její pragmatická a politicko - právní stránka. Příčinou tohoto stavu byl také vznik absolutistických států, kdy je vstup do války možný vždy, kdy je to ve státním zájmu. K tomu dodává Hobbes, který popírá platnost přirozeného zákona, svůj koncept „zákon přirozenosti, který pisatelé všeobecně nazývají Ius Naturale, je svoboda, s níž každý člověk může - pro zachování své vlastní přirozenosti, tedy svého vlastního života – nakládat se svou silou,

⁸⁹ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 50, ISBN 978-80-7278-508-7.

tak jak on sám chce. Z toho plyne, že je to svoboda k činění čehokoliv, o podle vlastního úsudku a zdůvodnění má být nejvhodnějšími prostředky k dosažení zmíněného“.⁹⁰

Patrný je pragmatický směr uvažování, kdy pojmy dobra a zla nemají přirozený obecný význam a vše je možné ospravedlnit svobodným konáním pro vlastní prospěch. Všeobecné pojetí lidských práv a lidské důstojnosti je podřízeno jasnému účelu, ve kterém je každá lidská bytost jen prostředkem k uspokojení jiné.

Nový směr v pohledech na posouzení legitimacy války nastal po 1. světové válce. Totální způsob vedení boje již nešlo posuzovat jako eticky neutrální prostředek k pokračování politiky. Snaha o stanovení pravidel války *ius in bello* se ukázala jako nedostatečná. Chyběl hlavní, nestranný a respektovaný arbitr, který by válku posoudil jako spravedlivou. V této době se objevuje první pokus o ustanovení nestranné organizace zajišťující jakýsi výkon mezinárodního práva. Touto organizací byla Liga národů, založená v roce 1919. Primárním cílem organizace bylo odmítnutí války jako východiska pro řešení mezinárodních konfliktů. Reálná vynutitelnost celosvětově závazného legislativního řádu nebyla v této době ještě uskutečnitelná. Neexistovala autorita celosvětové prestiže morální a právní, která by zároveň měla i reálnou možnost k vynucení dohod. Závazek řešení sporů mírovou cestou měl jen povahu autoregulačního posouzení dotčených států.⁹¹

Obrat v této situaci nastává až po 2. světové válce, kdy ochota vítězných mocností zabránit další ničivé válce vyústila v založení nové celosvětové instituce *Organizace spojených národů*. Vyvrcholením její činnosti bylo uznání dokumentu, na jehož základě byl vybudován rámec mezinárodního práva a celosvětového řádu *Charta Organizace spojených národů*. Ta představuje fungující systém, který by měl v co největší míře čelit vzniku násilných konfliktů. Stěžejními body Charty jsou:

- úsilí o světový mír
- rovnost států na půdě OSN

⁹⁰ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 54-55, ISBN 978-80-7278-508-7.

⁹¹Tamtéž, s. 59-60.

- nedotknutelnost vnitrostátních záležitostí
- závaznost rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN pro zúčastněné státy
- rozhodnutí Rady je možné vynutit silou
- možnost sebeobrany do doby než Rada bude moci zasáhnout
- Mezinárodní soudní dvůr pro řešení sporů mezi svrchovanými státy⁹²

V Chartě je patrný posun k funkčnímu systému prevence, který chrání jednotlivé státy před nelegálním válečným konfliktem (např. osvobození Kuvajtu v r. 1991). Řešení mezinárodních konfliktů vychází z odkazů myšlenek scholastiky, Francesca de Vitorii a dalších. Vrací se k myšlence světové autority, která však není odvozena od Boha, ale reflektuje pojetí legitimního sebeurčení práv národů a jejich mezinárodním společenstvím. Legitimita použití násilí a vojenské síly je redukována pouze na akty nutné a přiměřené sebeobrany a v případě ohrožení světového míru.

Sekundárně se Charta vztahuje k ochraně lidských práv jednotlivců (tedy i ochraně jejich práv v době války). A to přijetím *Všeobecné deklarace lidských práv*⁹³. Tato Deklarace sice nemá všeobecně závaznou legislativní povahu, ale charakterizuje lidská práva jako kulturně a teritoriálně nepodmíněné principy vztahů a jednání mezi lidmi.

3.3. KONCEPCE SPRAVEDLIVÉ VÁLKY V USA A EVROPĚ

Aktuální diskuze na téma spravedlivé války v USA vycházejí z pojetí protestantského teologa Paula Ramseyho, který spatřuje koncept spravedlivé války jako ucelené učení přímo navazující na scholastické stanovisko. Vychází ze tří základních principů, ze kterých čerpali i další američtí autoři:

- Důraz na použití vojenské akce z lásky k bližnímu. Tato láska je zde chápána jako legitimní autorita a odpovědnost. Je důvodem k jednání z pozice moci. Použité násilí je tak láskou limitováno jen na minimální mez k dosažení účelu.

⁹² *Informační centrum OSN v Praze*[on-line]. San Francisko: 1945 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

⁹³ *Informační centrum OSN v Praze*[on-line]. San Francisko: 1948 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

- Vládní autorita je vrcholným subjektem rozhodování, neboť má odpovědnost za svěřené občany. V otázce práva na válku nemají mít etici pozici rozhodovací, ale jen teoretickou a poradní. Mezinárodní organizace nemají bezprostřední odpovědnost za občany, a proto nestojí nad autoritou státu.
- Obrana nevinných připouští ztráty na civilistech na základě principu dvojího efektu jednání. Zamýšleného a nepřímo připouštěného.⁹⁴

Jeho principy vycházejí z pohledu amerických konzervativců a při použití vojenské síly považují legitimní autoritu za identickou se státní mocí. Při své koncepci spravedlivé války vychází ze středověké křesťanské tradice. Vojenskou sílu považují za eticky neutrální, kdy etický charakter dostává až svým účelem. Z amerického pohledu je upřednostňován zájem národa před legitimitou delegovanou např. OSN jako uznávanou autoritou. Tato skutečnost dokresluje Bellamyho mínění, že Amerika cítí odpovědnost a poslání k ochraně západního světa a jeho spojenců, a to i v případě, že např. Evropa a OSN tento názor nesdílí. Tuto myšlenku předkládá v knize *Fighting terror ethical dilemmas*.

„Neokonzervativci však na rozdíl od liberálů měli jiné pohledy - viděli problém jednoznačně jako černý a bílý, jako boj zla proti dobru. V roce 1997 vydali politické prohlášení Projekt pro nové americké století a kritizovali především Clintonovu zkorumpovanou administrativu. V Projektu volali po zvyšování rozpočtu na obranu, který by umožnil USA dosáhnout hegemonie, šířit po světě demokracii a bojovat proti zlu. Podle tohoto prohlášení tak americký demokratický systém (účel) a materiální moc jí dávaly speciální zodpovědnost šířit demokracii a bojovat s tyranii kdekoliv na světě. Ale co víc, tvrdili, že je to prostě „empirický faktor“ a ne „americký výjimečnost“, jež dává USA zodpovědnost (ale i určitá práva) v jejich vedoucím postavení s válce s terorismem.“⁹⁵

Toto přesvědčení dodává Američanům nejen konkrétní morální motivaci k vedení násilných akcí daleko za hranicemi státu, ale i argumentaci ve společenské

⁹⁴ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 80-81, ISBN 978-80-7278-508-7.

⁹⁵ BELLAMY, A. J., *Fighting terror ethical dilemmas*. London: GBR Zed Books, 2008, s. 10-11, citace volně přeložena autorem práce z anglického jazyka.

diskusi. Právě použití preventivního násilí je součástí konzervativní interpretace teorie spravedlivé války. Samozřejmě vždy záleží na konkrétních kritériích, ale je dán předpoklad, že prevence je ospravedlnitelná.

V Evropě je patrná podstatnější pluralita názorového spektra. Rozpětí tohoto spektra je na jedné straně prezentováno, podobně jako v USA, východisky scholastiky. Nemají však tak kategorický a jednoznačně souhlasný charakter. Na straně druhé je převaha názorů, že eticky ospravedlnitelné je jen to násilné jednání, které vychází z mírové preempece a od autority morálně nadřazené a nezávislé na jednotlivých státech (Rada bezpečnosti OSN, a OSN jako takové). Obě strany spektra akceptují několik společných charakteristik, stěžejních pro morální a legislativní posouzení řešení mezinárodních konfliktů pomocí násilí. Tyto charakteristiky jsou principiálně odlišné od amerických tezí.

- Možnost použití vojenské síly není primárně zaměřena na válku, ale na spravedlivý mír. Upřednostňuje preventivní opatření eliminující situace, kdy je nutné volit nejhorsí alternativu, násilné přinucení.
- Autorita OSN a její Charta je nosný legislativní a následně etický základ pro posouzení přijatelnosti násilného jednání.
- Aplikace vojenské síly je obecně nejzazším možným řešením.
- Interpretace kritérií spravedlivé války musí být chápána v kontextu s dobou, v jaké vznikaly. Důležitý je jejich výklad v současnosti.⁹⁶

Rozpor v americkém a evropském přístupu je patrný, i když obecně vycházejí ze stejných pramenů. Většinou se nejedná o hledání měřítek použití síly, ale spíše o kritiku a hodnocení postupu konkrétních států nebo jejich představitelů.

Americký přístup spočívá primárně ve víře v jakousi univerzalitu demokracie a hodnotové nadřazenosti západního způsobu života, který je možné v zájmu „osvobozovaných“ šířit i prostřednictvím války. Násilné zavádění demokracie je jakousi prevencí dalších násilných střetů.

⁹⁶ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 82-83, ISBN 978-80-7278-508-7.

Evropský přístup pak reprezentuje myšlenka, kdy osvobození a přijetí principů demokracie musí vzejít od národů samotných. Pak je jejich význam větší a trvalejší než přijetí hodnot vnucených. Tento evropský pohled je podobný pohledu Johna Stuarta Milla, který již v 19. století napsal, že „utlačovaní lidé by měli sami svrhnout jejich utlačovatele, protože demokracie vybudovaná někým jiným zvenku pravděpodobně nezapustí kořeny.“⁹⁷

3.4. SOUČASNÁ PRÁVNÍ A ETICKÁ ARGUMENTACE

Věcná argumentace problematiky spravedlivé války je v současné době vedena primárně na pozadí války proti terorismu a jejich dvou nejvýraznějších operací. Války proti teroristické skupině Al Kajda v Afghánistánu a svržení režimu Saddáma Husajna v Iráku. Ostatní oblasti, např. Čečensko, Kosovo, Izrael a další, zůstávají stranou hlavního světového zájmu. To však neznamená, že by situace v těchto oblastech neměla, v případech válečných akcí, nést kritéria pro posuzování spravedlivé války.

Podle kritiků dochází nejčastěji k rozporům v oblasti legitimacy využití práva na sebeobranu jako primárního bodu každé vojenské akce. Nejasně vykládáno je především znění Charty týkající se ochrany míru, kdy sebeobrana je přípustnou reakcí. V souladu se zněním článku 39 Charty OSN „Rada bezpečnosti určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna dle článků 41 a 42, aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost.“⁹⁸

Ale například útoky z 11. 9. 2001 jsou rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1373 charakterizovány jen jako ohrožení míru. Z čehož prakticky vyplývá, že se na následné akce právo na sebeobranu nevztahuje. Ve vztahu k této události je ještě možné, použít termín *armed attack*, který by zakládal právo na vojenskou obranu.

⁹⁷ BELLAMY, A. J., *Fighting terror ethical dilemmas*. London: GBR Zed Books, 2008, s. 11, citace volně přeložena autorem práce z anglického jazyka.

⁹⁸ *Informační centrum OSN v Praze*[on-line]. San Francisko: 1945 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

Dle Holuba při následné akci vzniká z pohledu mezinárodního práva několik praktických rozporů:

- Má-li útok z 11. září povahu ozbrojeného útoku, je Al Kajda subjektem mezinárodního práva, protože ozbrojený vojenský konflikt mohou vést jen subjekty tohoto práva. Poskytnout však teroristické organizaci právní subjektivitu je nepřijatelné.
- Sebeobranný akt má prioritně zabránit dalším škodám prostřednictvím okamžité akce. Akce uskutečněná s odstupem času je blíže k vojenské odvetě a preventivní obrana jen částečně splňuje kritéria pro sebeobranu.
- Sebeobrana je možná i v rámci koalice, ale jen do doby, kdy nemůže OSN zabezpečit odpovídající obranu sama.⁹⁹

Diskuse k událostem po 11. září směřuje především k časovému posunu začátku vojenské akce a neprůkaznosti dalších bezpečnostních rizik. Středem polemik je tak stále preventivní obranný akt. Pro jedny je základem boje proti terorismu, pro jiné je již vybočením ze zásad spravedlivé války. Navíc Rada bezpečnosti částečně zpochybnila stanovený postup daný Chartou tím, že na postup USA a Velké Británie nenavazovala žádná rezoluce Rady o kolektivní sebeobraně. Navíc jejich válečné aktivity pokračují i po vytvoření sil ISAF.¹⁰⁰

Dle mého názoru je zřejmé, že proces legitimacy spravedlivé války a sebeobranu daný Chartou neodpovídá současné mezinárodní perspektivě. Na jedné straně mají státy respektovat legislativní posloupnost, ale sám legislativní proces nepočítal v době svého vzniku s možností války proti mimostátním subjektům, za něž nemůže brát plnou zodpovědnost stát. A to i za předpokladu, že jsou tyto subjekty rozprostřeny na větší části jeho území.

⁹⁹HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 97-99, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 98-99.

„Případ Iráku jasně demonstruje, že preventivní války, prezentované původně jako obranné, mají tendenci eskalovat a v konečném efektu vyústit třeba až ve svržení vlády, změnu politického systému nebo okupaci cílové země.“¹⁰¹

Pro potřeby etického posuzování je důležité, nakolik je v této nové politické realitě respektování zásad Charty nutným předpokladem k etické legitimitě jednání. Další otázkou je, jak závažné vybočení z rámce daného Chartou je možné akceptovat?

Bývalý poslanec Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Vladimír Laštůvka (ČSSD) odpovídá na otázku v periodiku *Mezinárodní politika*, zda byla vojenská operace v Iráku v roce 2003 chybou takto: „Ano, válka v Iráku byla a je chybou. Nejenom proto, že byla zahájena pod vědomě nepravdivou a vymyšlenou záminkou existence zbraní hromadného ničení a napojení na světový terorismus, ale především pro své důsledky. Nic na tom nemění fakt, že se svět zbavil jednoho krutého režimu. Preventivní válka proti vůli mezinárodního společenství i nejbližších spojenců USA, bez souhlasu OSN, přinesla jen další popření a oslabení mezinárodního práva a jeho dosud platných principů, ale také napětí mezi spojenci v NATO a pokles prestiže Spojených států ve světě.“¹⁰²

Jeho názor je přísně spjat s otázkou legitimacy a celou vojenskou akcí v Iráku považuje za chybnou a oslabující pozici OSN jako neutrální autority. Navíc se pozastavuje nad dílčími důsledky války, z čehož je patrný utilitaristický aspekt jeho hodnocení. Z obou pohledů je zřejmé negativní hodnocení vojenských aktivit USA v Iráku. V jeho mínění se projevuje souhlas s názory Milla a Bellamyho na způsob přijetí demokracie. „Demokracii a svobodu je třeba hájit. I silou. Ale nelze ji šířit ohněm a mečem.“¹⁰³

Odlišný názor má členka Výboru pro zahraniční vztahy Evropského parlamentu Jana Hybášková, která na stejnou otázku odpověděla: „Podstatou operace Irácká

¹⁰¹ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 10, ISSN 0543-7962.

¹⁰² Pět let od zahájení války v Iráku. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 15, ISSN 0543-7962.

¹⁰³ Tamtéž, s. 15.

svoboda byla změna režimu v Iráku, a to bylo správné. Způsob, ...je možné považovat za chybný.“¹⁰⁴

Z jejího názoru je patrné, že se pohybuje v kategoriích účelů, kdy podstatou a důležitostí cíle – svobody a demokracie v Iráku – ospravedlňuje zvolené prostředky, i když je sama považuje za chybné. Její názor vůbec nereflktuje právní legitimitu události. Zjednodušeně tak lze z jejích slov vyvodit, že co je správné, je také legitimní a v našem případě i etické.

K diskusi o etické podstatě spravedlivé války¹⁰⁵ je nutné také přidat pohled katolické církve, který je v souladu s pohledy i ostatních křesťanských církví. Vatikán v případě válečného řešení situace po 11. září 2001 vyslovil opatrný souhlas a apeloval na aplikaci zásad spravedlivé války. Nutnosti ochránit civilisty a řešení terorismu v jeho podstatě - odstranění chudoby a vykořisťování třetího světa. Jan Pavel II. dal jasně najevo podporu obětem teroristického násilí, ale hovoří i o legitimitě obrany proti terorismu. „Proto existuje právo na obranu proti terorismu. Je to právo, které se jako každé jiné musí při volbě cílů, tak prostředků řídit morálními a právními pravidly.“¹⁰⁶

Z jeho názorů a z postojů církve je patrné, že:

- právo na sebeobranu je nezpochybnitelné
- je nutné aplikovat kritéria spravedlivé války
- při vojenské akci je třeba chránit civilní obyvatelstvo
- násilné řešení je poslední možné, a je jen jedním z prostředků
- je potřeba řešit i otázky vzniku terorismu, ne jen až jeho důsledky

Na půdě církevního nazírání je patrná určitá pluralita názorů. Oficiální reakce Vatikánu někdy nekoresponduje s názory nekatolických teologů a ostatních církevních uskupení. Obecně je lze rozdělit na stoupence a odpůrce použití vojenské síly. Argumenty odpůrců směřují především k použití vojenské síly jako neadekvátního zásahu. Dále upozorňují na nebezpečí vzniku spirály násilí, kdy jedni oplácejí druhým

¹⁰⁴ Pět let od zahájení války v Iráku. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 15, ISSN 0543-7962.

¹⁰⁵ Primárně se tato politická a etická diskuse vztahuje na válku v Afghánistánu a Iráku, sekundárně např. na Palestinu a Izrael.

¹⁰⁶ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 103, ISBN 978-80-7278-508-7.

předešlé činy a stigmatizaci některých náboženství a etnik. Válka proti teroru je vnímána jako střet náboženství a kultur. Dalším argumentem je fakt, že se nikdy nelze vyhnout civilním obětem a válkou rozvrácené hospodářství přináší utrpení dalším lidem. Nejzávažnějším argumentem odpůrců je přesvědčení, že současný způsob vedení války nelze nikdy považovat za spravedlivý, byť by její důvody spravedlivé byly. Následky současné podoby války totiž nesplňují kritéria proporcionality, kdy škody způsobené protivníkovi jsou nepoměrně větší než škody způsobené terorismem. Navíc jejich dopad nezasáhne konkrétní teroristy, ale jejich teritorium a obyvatelstvo na něm usídlené.¹⁰⁷

S většinou z těchto názorů musím souhlasit. Postrádám v nich však, a to i přes naznačenou alternativu, jasné a konkrétní řešení ve stavu nouze, kdy záleží spíše na rychlosti jednání v zájmu zabránění větším škodám. Za významný argument považuji hledisko proporcionality způsobené škody a následné sebeobranu. Je zřejmé, že následky musí nést původce útoku, ale v situaci, kdy není útočníkem stát, ale uskupení působící z jeho území, je sporné řešení, kdy se sekundární účinky válečného konfliktu přenášejí na nezúčastněné obyvatelstvo.

Zastánci použití vojenské síly vychází z Augustinových myšlenek na zajištění spravedlivého řádu. V tomto případě je legitimní autorita povinna jednat způsobem, kdy bude tento řád zajištěn. Jednou z možností je využití války jako mezního řešení. Spravedlivá válka pak slouží jako teorie k etické diskusi, a k orientaci pro odpovědnou autoritu, aby vojenskou akci zvolila ve správný čas.¹⁰⁸

Z názorů zastánců použití síly pro mě vyplývá fakt, že z hlediska posuzování etického opodstatnění války, je vyřazen běžný občan-laik, ale morální autorita. Ti nemohou mít, dle názorů zastánců, dostatek informací ani tíhu odpovědnosti k takovému posouzení. Odpovědnost přechází na zvolenou autoritu. Tento předpoklad neodpovídá skutečnosti, neboť zvolením autority i voliči nesou podíl odpovědnosti.

¹⁰⁷ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 108-109, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 110.

Mají tak právo, byť ne rozhodovací, dávat najevo svůj postoj a názor na konkrétní situaci.

Z diskuse církevních autorit je zřejmé, že se zde objevují stejná etická témata jako v rámci již prezentovaných politických přístupů. V obou oborech, jak církevním tak i politickém, je rozpoznatelná potřeba nalezení nových přístupů v etické a legislativní oblasti. Přístupů, které by reflektovaly současnou situaci, a o které by bylo možno doplnit učení o spravedlivé válce.

3.5. APLIKACE UČENÍ O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE

Preventivní válka.

Preventivní válkou se rozumí takové jednání v mezinárodních vztazích, kdy se za použití vojenské síly odvrací hrozba, která by mohla vzniknout ve střednědobém a delším časovém rozpětí. Nejedná se tedy o reakci na konkrétní nebezpečí, ale vojenská akce má zamezit tomu, aby takové nebezpečí vůbec vzniklo.

„Preventivní válka je na mezinárodní úrovni zakázána. Odporuje totiž zákazu použití síly, zakotvenému v článku 2 odst. 4 Charty OSN a v obyčejovém právu, z něhož existují pouze dvě výjimky: kolektivní akce OSN a výkon práva na sebeobranu.“¹⁰⁹

Kolektivní sebeobrana, je ale přípustná v případě, že nebezpečí již vyvstalo a je reálné a bezprostředně hrozící. Pak se jedná o tzv. preempci, kdy je použití vojenské síly povoleno a to i v případě, že ji realizuje jeden stát. Nutné je však posouzení a schválení Radou bezpečnosti OSN. Na poli politických argumentací je zřejmý rozpor v posouzení a charakteristice primárního ohrožení, ze kterého lze stanovit, zda je následná akce preemptivní nebo preventivní. Příkladem může být poslední válka v Iráku, kdy ji její zastánci považují za jednoznačně spravedlivou, vycházející z možnosti preempce. Argumentaci stoupenců války lze shrnout do konkrétních výkladů:

¹⁰⁹ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 8-9, ISSN 0543-7962.

Pod pojem *spravedlivé války* lze zahrnout vojenskou akci proti jasně identifikované teroristické skupině, která již spáchala teroristický čin a deklarovala záměr v takových akcích pokračovat. Nebezpečí je tedy trvajícím, reálné a doba mezi již uskutečněným a dalším útokem je pokračováním stavu ohrožení. Následná vojenská akce je tedy preemptivní sebeobranou.¹¹⁰

V případě vojenské operace vyvstává otázka existence teritoria, ze kterého teroristé operují. Pokud místní vláda poskytuje zřejmou či latentní podporu, formálně se tak dostává na úroveň útočníka. Z hlediska stoupenců války v Iráku je zřejmá a jednoznačná spoluodpovědnost na „poskytovateli“ této teritoriální pomoci.

„Za aktivity teroristických organizací z pohledu mezinárodnoprávního preberá odpovědnost stát, který ich podporuje, respektive z územia ktorého posobia a tento štát proti nim nebojuje a nepotláča ich.“¹¹¹ Tato citace je však obecným vymezením. Ke konkrétnímu posouzení je nutné aplikovat relevantní údaje ke konkrétní operaci. V obecných premisách existuje riziko, že budou konkrétním státem mylně vyhodnoceny pod tlakem negativních zkušeností, nebo do těchto premis bude projektovat vlastní záměry v regionu. Znovu tak vyvstává potřeba nutnosti posouzení v širším okruhu legitimní autority Rady bezpečnosti OSN.

„Obvinění, že Irák vyvíjí (nebo dokonce již vlastní) zbraně hromadného ničení a udržuje aktivní kontakty s teroristickou organizací al-Káida, již chce tyto zbraně předat, se nepotvrdila.“¹¹²

Další nutný předpoklad je, že mírová řešení byla již vyčerpána jako neúčinná. Tento předpoklad bývá opomíjen pod záminkou nutnosti rychlé reakce, nebo i jen hypotetické neúčinnosti a zdlouhavosti diplomatických jednání. V případě *Operace Irácká svoboda* se vojenské tažení opíralo o domnělé selhání diplomacie a neplnění

¹¹⁰ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 159-160, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹¹¹ ŠMIHULA, D. Súčasný medzinárodný terorizmus. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, s. 37, ISSN 0543-7962.

¹¹² BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 9, ISSN 0543-7962.

odzbrojovacích rezolucí OSN. „Nálezy v Iráku naopak ukázaly, že kritizované sankce OSN splnily svůj účel a přiměli Saddáma Husajna k výraznému odzbrojení...“¹¹³

Zbývajícím kritériem pro posouzení aplikace *spravedlivé války* na konkrétní válečnou akci je podmínka proporcionality následků. Jedná se o zhodnocení množství nasazených sil a prostředků a je dáno, že nesmějí být v zjevném nepoměru k prvotnímu útoku a předpokládaným následným škodám. „V případě nutné obrany preemptivního charakteru vůči teroristickému ohrožení je při posuzování škod vzniklých teroristickým útokem třeba přijmout jako eticky správnou argumentaci...“¹¹⁴, kdy tato argumentace zakládá nejen proporcionalitu poměru obětí, ale i následných škod morálních a sociálních vzniklých válkou.

Na těchto několika příkladech, vybraných z informací vztahujících se k *Operaci Irácká svoboda*, je patrné, že aplikace kritérií pro *spravedlivou válku* a tedy i jejího etického posouzení, by neměla být ponechána v kompetenci dotčeného státu. Pokud se nejedná o bezprostřední sebeobranu, mělo by posouzení preempce této obrany vycházet z rozhodnutí vyšší legitimní autority Rady bezpečnosti OSN. Jinak ji lze jen stěží zahrnout do koncepce *spravedlivé války*.

¹¹³ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 9, ISSN 0543-7962.

¹¹⁴ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 166-167, ISBN 978-80-7278-508-7.

4. ETICKÉ ÚVAHY A SROVNÁVÁNÍ

V etických úvahách, ve kterých chci reflektovat meze a oprávněnost použití násilí při dosahování politických, náboženských a jiných cílů, jsem se zaměřil na tři oblasti konfliktů současného světa.

Prvním je islámský terorismus jako současné radikální náboženské hnutí. Především pak na jeho hlavního představitele, teroristickou organizaci Al Kaida a nejvýraznější teroristický čin moderní doby, útoky na New York a Washington z 11. září 2001.

Druhou oblastí úvah je rusko-čečenský válečný konflikt a jeho politické a náboženské pozadí. Jenž následně vyústil v teroristické násilí, které organizovali příslušníci obou nepřátelených stran. Tento konflikt, ač je vnímán společně s celosvětovou vlnou islámského terorismu jako jeden její proud, má, jak se domnívám, jiná počáteční východiska.

Třetí kapitola etických úvah se vztahuje k válce v Iráku, která je obecně zahrnována do oblasti protiteroristického tažení západních států v čele s USA. Chci ověřit dle uvedených principů, zda je možné tento konflikt zařadit pod pojem spravedlivé války a práva na sebeobranu.

4.1. ISLÁMSKÝ TERORISMUS, AL KAIDA A 11. ZÁŘÍ

V etických úvahách této kapitoly se budu zabývat především islámským terorismem konce 20. a počátku 21. století. Není to proto, že by Evropa, ale i celý svět již nezažili několik vln vzestupu a úpadu teroristických aktivit. Je to především z toho důvodu, že současná vlna terorismu a reakcí na něj přináší celou řadu etických a právních polemik. Dalším důvodem je jeho současná koncepce. Nejde již o jeho konkrétní teritoriální zaměření, ale je svými strůjci pojímán jako celosvětový střet kultur. Na scénu tak vstoupil terorismus motivovaný především náboženstvím a civilizačními rozdíly. Islamistické teroristické skupiny mohou díky podpoře islámských komunit v Evropě i Severní Americe podnikat útoky přímo v zemích západního světa.

Tento faktor náboženského fanatismu není nikterak nový. Nové je jen jeho globální pojetí a možnost přenést ho do jakékoliv části světa.¹¹⁵

Atentáty, které se odehrály v New Yorku a Washingtonu 11. září 2001 byly vyvrcholením této nové éry globálního islámského terorismu. Žádný z dalších teroristických aktů neměl tak velký dopad, a nevyvolal tak silnou reakci.

„Jestliže do té doby byl WTC symbolem americké obchodní a finanční moci, stal se po útoku obrazem zkázy a hrůzy, jež stála životy téměř tři tisíc lidí bez jakéhokoli vztahu k cílům války, v níž právě jejich životy byly vybrány za oběť, aniž oni sami dostali možnost cokoli se dovědět o smyslu své smrti.

Samotnou oběť, Spojené státy, ale i *civilizované národy* rozvinutého světa, které měly mezi mrtvými, raněnými a pozůstalými své občany, počáteční naprostá nepochopitelnost tak monstrózního teroristického aktu nejdřív nesmírně zaskočila. Teprve později viděly v 11. září jakýsi konečný a přelomový výbuch, jakýsi *velký třesk* uzavírající jednu poznanou kapitolu historie a otvírající na počátku nového tisíciletí kapitolu neznámou, kapitolu návratu k barbarským časům, éru nesmyslné, nepochopitelné apokalypsy a smrtelné úzkosti. V reakci na tuto zrůdnou výzvu je rozpoutána *válka proti terorismu*.“¹¹⁶

Jakkoliv se z našeho pohledu zdá být tato akce iracionálním jednáním, opak je pravdou. Touto akcí vyústily internacionalistické snahy dvou ideologů Al Kaidy Usámy bin Ládina a Ajmana az Zawáhirího. Oba byli v době sovětské okupace Afghánistánu v řadách mudžahedínů bojujících proti sovětské armádě. Tehdy byl jejich boj ospravedlnitelný. Cizí státní moc obsadila kmenová území, v hlavním městě Kábulu řídila chod státu loutková vláda dosazená a podporovaná sovětskou mocí, která svou ateistickou podstatou ohrožovala samu podstatu islámské víry. Proti komunistickému režimu se zvedla vlna lidového odporu a to včetně některých dezertujících vojenských

¹¹⁵ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka Co, 2001, s. 526-528, ISBN 80-7273-340-4.

¹¹⁶ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 74, ISBN 80-246-1217-8.

posádek. Tento odpor byl prohlášen za džihád, tedy obranu muslimských náboženských tradic.¹¹⁷ Měl za cíl osvobodit konkrétní území a jeho obyvatelstvo od nadvlády.

Rozdílnost v jejich tehdejších a současném snažení je zásadní, ačkoliv jejich akce byly chápány tehdy i nyní jako teroristické a vykazovaly obecné atributy terorismu:

- boj byl veden proti „legitimní“ státní moci
- cílem byla změna politického směřování země
- akce měly zastrašit představitele nového politického režimu a kolaboranty
- násilné akce směřovaly proti představitelům státní moci, policii, armádě a okupačním vojskům
- teroristické akce vycházely z potřeb místních náčelníků, náboženskou legitimitu zajišťovalo vyhlášení protisovětského džihádu
- akce neměly charakter vojenských operací, jednalo se spíše partizánský a guerillový boj s prvky terorismu
- způsoby provedení akcí zahrnovaly přímé útoky na vojenskou sílu nepřítele, přepady ze zálohy a kladení nástražných výbušných systémů, atentáty

Tento boj, ač ve svých jednotlivých aktech vykazoval i teroristické prvky, lze v kontextu s uvedenými poznatky považovat za jednu z možných podob spravedlivé války. Nesplňuje sice všechna její kritéria, ale obsahuje to nejzákladnější, právo na sebeobranu. Tato sebeobrana se nevztahuje primárně jen na možnost odvrácení fyzické likvidace, ale i na zachování tradic a způsobu života, který je v místě obvyklý. Možnost legitimní obrany byla tedy v tomto případě splněna.

Dalším předpokladem spravedlivé války je její zaštitění legitimní, vůdčí autoritou na daném teritoriu. Ačkoliv právě legální vláda v Kábulu byla terčem těchto násilných akcí, nelze konstatovat, že by jednotlivé skupiny mudžahedínů neměly své legitimní vedení. Jak již víme z vyjádření Francesca de Vitoria, v případě že centrální vládce negarantuje obyvatelstvu ochranu (životu, víry, způsobu života...) může být tato

¹¹⁷ MENDEL, M., *S puškou a Koránem*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR, 2008, s. 102, ISBN 80-85425-63-5.

pomyslná autorita k vedení odporu delegována na kmenové vládce.¹¹⁸ A to byl právě dle mého názoru i příklad Afghánistánu té doby.

Ve druhé fázi působení Al Kaidy v Afghánistánu je již patrný její prioritní cíl, nastolení vlády ryze muslimských států na Arabském poloostrově a „cílený vývoz“ islámské víry do celého světa. Jejím hlavním nepřítelem jsou Spojené státy, ale i západní svět. V tomto novém boji se Al Kaida snaží navázat na dřívější působení, a profiluje se v morálních kategoriích bojem za osvobození muslimů. Vyvrcholením těchto snah jsou bezpochyby útoky na Spojené státy ze dne 11. září 2001. V tento den byly uneseny čtyři civilní dopravní letouny a dva z nich naráží do WTC v New Yorku, a jeden do budovy Pentagonu ve Washingtonu. Čtvrté letadlo se po souboji cestujících s teroristy zřítilo v oblasti Pittsburghu.¹¹⁹

Žádný teroristický útok předcházející 11. září, ani žádný následný neměl tak výjimečný dopad a takovou reakci ve světovém dění. V radikálních muslimských kruzích mobilizoval zanícenost lidu k další, aktivnější podpoře hnutí. Ke snahám o svržení vládnoucích blízkovýchodních režimů a založení islámského státu. Západ pak pohnul k rychlé protiakci, kdy již 12. září Rada bezpečnosti OSN odsuzuje v rezoluci č. 1368 tento akt terorismu a potvrzuje právo na sebeobranu.

7. října 2001 se ve vysílání stanice al-Džazíra objevuje bin Ládín a Zawáhírí, aby obvinili Ameriku z osmdesáti let pokořování muslimů a utrpení, jemuž jsou vystaveni Palestinci a Iráčané. Obrací se i na americký lid s apelem na podíl odpovědnosti za jednání své vlády, za které ponесou důsledky.¹²⁰

Zde je již patrný odklon od konkrétních (potenciálně ospravedlnitelných) cílů k formulování abstraktního nepřítele, kterým je celá západní civilizace. Důkazem tohoto trendu je i další část výzvy:

„Vy, americký lid a celý svět, si musíte uvědomit, že nedovolíme, aby se v Palestině opakovala andaluská tragédie [narážka na španělskou *reconquistu*, ukončenou v r. 1492,

¹¹⁸ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 49-50, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 88.

¹²⁰ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 78, ISBN 80-246-1217-8.

kdy *katoličtí králové* zbavili muslimy definitivně vlády nad jihem Pyrenejského poloostrova]. To bychom raději dopustili, aby umma celá zmizela, než abychom se dožili zničení mešity al-Aksá, požidovštění Palestiny a vyhnání palestinského lidu.“¹²¹

V tomto prohlášení jeho aktéři snaží sami sebe profilovat v morálních termínech a označit svou oběť za původce zla. Důležitější je však faktické přiznání spojitosti mezi Al-Káidou a útoky na USA. Zároveň jako by byl tento apel předzvěstí dalších násilných akcí, které se po čase opravdu uskutečnily. Další sebevražedné útoky jsou příkladem rozšíření teroristického úsilí i proti Evropě a celému západnímu světu.

„Madridský atentát z 11. března 2004 nesporně ukazuje, že Evropa představuje pro teroristickou síť novou frontovou linií. Při útoku na Spojené státy v září 2001 hrál starý kontinent hlavně roli zázemí, kde atentátníci al-Káidy dokončovali přípravu operace, jejíž plán vznikl v afghánských horách. Po Madridu se Evropa stává bojištěm, na němž je do značné míry v sázce nejen osud evropských muslimů, ale i osud islámu v novém století.“¹²²

Dalším teroristickým počinem, který lze přičítat organizaci Al Káida jsou útoky na Londýnské metro v červenci 2005. Stejně jako v Madridu došlo k útoku na dopravní infrastrukturu, a to s velkou účastí civilní veřejnosti. Jak píše Eichler v *Mezinárodní politice*, rozhodování o cíli útoku a jeho provedení se odehrává na nejvyšší úrovni vedení globálního terorismu. K provedení akce jsou vybíráni dobrovolníci, kteří ani neznají hlavní vedení organizace. Z dalšího vyplývá, že adresát poselství, vydíraný subjekt (vláda), není přímo cílem útoku. Nástrojem nátlaku je pak oběť.¹²³

Tyto tři vybrané akce jsou jedny z nejmarkantnějších ve vlně islámského fundamentalistického terorismu v době od útoků z 11. září. Jistěže výčet není úplný, to ani není smyslem této práce. Je to výčet ilustrativní umožňující etickou komparaci a aplikaci principů *spravedlivé války* na činnost organizace Al Káida a islámského terorismu.

¹²¹ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 79, ISBN 80-246-1217-8.

¹²² Tamtéž, s. 212.

¹²³ EICHLER, J. Evropská fronta globálního terorismu. *Mezinárodní politika*. 2005. roč. 29, č. 10, s. 29, ISSN 0543-7962.

Pohnutka k terorismu.

Jak již bylo psáno výše, hlavní pohnutkou islámského terorismu je ustanovení islámských náboženských států na Blízkém východě a šíření islámu do celého světa. Dále představa, že islámské náboženství obnáší určitou privilegovanost a proto je povinností všech muslimů tuto víru bránit a šířit. Demokratické státy západní Evropy s rozšířením volného trhu (globalizace) šíří také myšlenky svobody, demokracie a sekularismu. To je v islámském prostředí nepřijatelné, a proto jsou tyto státy cílem útoku.

Cíle útoků.

Primárními objekty útoků jsou světové obchodní budovy, dopravní infrastruktura. To vždy za předpokladu velké koncentrace civilního obyvatelstva. Sekundárním cílem jsou vojska operující v oblastech probíhajících konfliktů (Afghánistán, Irák...).

Vykonavatelé terorismu.

Ilegální skupiny dobrovolníků, žijící v cílové zemi, mají neznatelnou organizaci odpovědnou skrytému velení (latentní autorita). V oblastech konfliktů polovojské jednotky i s účastí motivovaného civilního obyvatelstva.

Aplikace principů spravedlivé války.¹²⁴

Jak jsem již psal dříve, lze po splnění konkrétních podmínek považovat násilím vedené prosazování vlastních zájmů za spravedlivou válku. Jedním z hlavních předpokladů je reálné ohrožení státu, nebo již probíhající obsazování území protivníkem.

Tento předpoklad není v případě islámského terorismu splněn, neboť v době prvních teroristických útoků nebyl žádný státní útvar v islámské oblasti okupován státy západního světa.¹²⁵ Navíc ozbrojený odpor je podmíněn, byť i dodatečným,

¹²⁴ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 79, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹²⁵ Výjimkou je Izrael a okupovaná území Palestiny, kde se ovšem snaží OSN dojednat mírové řešení s autonomií Palestinců.

odsouhlasením Radou bezpečnosti OSN. Avšak muslimové usídlení ve státech západní Evropy a v USA nebyli nijak omezováni ve své víře. To jim zaručuje respektovaná Všeobecná deklarace lidských práv¹²⁶, ve které je obsažena i svoboda náboženského projevu. Šíření náboženství je sice umožněno, ale nesmí se dít násilnou cestou.

Dalším předpokladem je organizování boje legitimní a legálně zvolenou autoritou. V případě islámských teroristických organizací však vůdci těchto uskupení nereprezentují žádný konkrétní státní celek. Nemohli být tedy ani zvoleni, nereprezentují všeobecný názor muslimských obcí, ale pouze mínění radikálně smýšlejících stoupenců. Boj nevede žádná legitimní autorita, ani státní útvar. Legitimní autoritou je v případě takového nestátního uskupení Valné shromáždění OSN, kde mají „muslimské“ státy své zastoupení. Tato autorita může být v případě nutnosti (sebeobrana) delegována na konkrétní stát.

V případě, že je veden boj, má být veden s láskou k nepříteli a za účelem zamezení jeho zlého jednání (vyvedení z omylu, nastolení míru). Primárně tak má být potírán původce zla (politická reprezentace) a ne civilní a hmotné zdroje nepřítel.¹²⁷ Útoky islámských teroristů směřovaly primárně na civilní cíle a ekonomické zdroje západního světa. Navíc zde chybí proporcionalita následků, kdy za údajné nerespektování a utiskování muslimské víry jsou zmařeny životy náhodných civilistů.

Na základě zhodnocení těchto mých poznatků a po porovnání s kritérii *spravedlivé války*, je patrné, že se na teroristické činy provedené radikálními islamistickými organizacemi nevztahuje termín *spravedlivé války*. Jedná se tedy o neomluvitelné násilné jednání ve vztahu k lidstvu a je v rozporu s mezinárodním právem.

Etická komparace.

V etické reflexi provádím komparaci vždy jen s hlavní myšlenkou etické teorie, v jejíchž mezích chci nalézt možné ospravedlnění těchto činů.

¹²⁶ Informační centrum OSN v Praze[on-line]. San Francisko: 1948 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

¹²⁷ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 49-50, ISBN 978-80-7278-508-7.

Morální předporozumění.

Morální předporozumění nás vede cestou primárního poznání dobra a zla, které je dané každému člověku jako rozumové bytosti.¹²⁸ Je hypoteticky možné, že by strůjci teroristických činů dokázali mravně kladně ohodnotit své jednání? Bojovali přece proti útisku své víry a za pomyslné osvobození ostatních muslimů. Jejich argumentace však nemůže obstát u složky svědomí a sociálního ohledu. Kdy nás tyto vedou k respektu k odlišným názorům a v případě sociálního ohledu k uplatnění „zlatého pravidla“.¹²⁹ V těchto ohledech na sebe naráží dvě rovnocenné veličiny, a to rozpoznání dobra a zla. Prosazování vlastního (byť objektivně legitimního) zájmu nelze uskutečňovat usmrcením „konkurenta“ s odlišným názorem. Sociální ohled pak ukládá povinnost brát zřetel i na legitimní zájmy ostatních osob, tam kde se střetávají s našimi. V jednom ze svých prohlášení jeden z vůdců Al Kaidy, Zawáhíri, prohlašuje: „legitimní jsou nejen úderů proti vládám a institucím, ale i ty, jež zasáhnou civilní obyvatelstvo západu.“¹³⁰ Z prohlášení je patrné, že chybí prvek svědomí, kdy rozumová bytost rozpozná obecný rozdíl mezi dobrem a zlem. Odpovědnost v jednání předpokládá, že jednající je schopen ospravedlnit své jednání, konal li proti svědomí. Popsané jednání, však ukazuje na jednání z vášně, které je vedeno chtěním, s vědomím zlého jednání. Islámský terorismus a jeho skutky nelze ve srovnání s morálním předporozuměním obhájit, je tedy považován za vybočení z mezí etického jednání a mravních hodnot.

Utilitarismus.

Při hodnocení teroristické činnosti vycházím především z principu následků, kdy tyto akce nejenže přinesli utrpení primárním obětem tohoto násilí, ale také jejich rodinám. Odhlédnu li od materiálních škod v zemích, kde byly teroristické akce uskutečněny, přinesly protiopatření západních spojenců další lidské a materiální ztráty, především afghánským civilistům. Další ztrátou je změna pohledu na dosud vesměs tolerovanou komunitu muslimů v západních zemích, jejíž vnímání má nyní dlouhodobě negativní charakter.

¹²⁸ ANZERBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 13-17, ISBN 80-7113-111-3.

¹²⁹ „Nečiň jinému, co sám nechceš, aby bylo činěno tobě.“

¹³⁰ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 96, ISBN 80-246-1217-8.

Z hlediska následků, kdy se primárně hodnotí následky, a ne jednání jako takové je zřejmé, že takto pojaté akce v tomto principu selhávají. Hledisko užitečnosti nelze v tomto případě použít, neboť předpokládá využití následků k dobru jako takovému.

Sociální ohled utilitarismu směřuje k maximalizaci sumy dobra ne pro jednajících, ale ostatních. *Modus operandi*, které stanovili ideoví vůdci islámského terorismu „působit co nejvíce škod ...bez ohledu na čas a úsilí“¹³¹ jasně poukazuje, že v tomto druhu terorismu nejde o prospěch nikoho.

Posoudíme-li toto jednání přísně utilitaristicky, zjistíme, že příjem hypotetického dobra (prestiž Al Kaidy a jejích představitelů v muslimských radikálních kruzích) je v přímém nepoměru ke zlu a ztrátám, které teroristické činy způsobily. Pochybné dobro malé skupiny způsobilo ztrátu nepoměrně většímu počtu nevinných lidí. Ani případná „kvalita“ dobra této malé skupiny není nijak souměřitelná s újmou, které bylo dosaženo.

Ani z hlediska utilitaristické etiky tak nelze islámský terorismus ospravedlnit, neboť se v účincích předpokládaného kalkulu zisku dobra buď spletl, nebo s žádným dobrem ani nepočítal.

Přirozený zákon, kategorický imperativ.

Připustíme-li dvojí motivaci lidské bytosti (tedy i teroristy), a to ve smyslu empirickém, sklonu k libosti a ve smyslu transcendentním vycházejícím z povinnosti k přirozenému zákonu. Musíme se ptát, která z těchto motivací byla převažující. Zatímco empirická zkušenost může vést k násilí ve smyslu přežití. Rozumová motivace nám dává možnost volby a polemiky. Neboť od jednání lze i upustit. Motivace vycházející z přirozeného zákona je dána nepodmíněně – kategorický imperativ a je nutné ho dodržet.¹³²

V souvislosti s motivací přirozeného zákona předkládám úryvek dlouhého textu, nalezený v osobních věcech Muhammada Atty,¹³³ „jestliže Alláh obdaří jednoho z vás

¹³¹ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 97, ISBN 80-246-1217-8.

¹³² ANZERBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, s. 53-55, ISBN 80-7113-111-3.

¹³³ Muhammad Atta, jeden z únosců letadla z 11. září 2001.

obětí, jíž je třeba podřezat hrdlo, musíš se toho podejmout ...“¹³⁴ K textu je přiřazen i rozbor, který jej charakterizuje: je mu cizí jakékoliv logické uvažování, postrádá rozumovou dedukci, sleduje jen příkazy Koránu a sunny, zřiká se racionálního pozemského chování.

Apriorní charakter přirozeného zákona stanoví takové jednání, které může být obecně obhajitelné kdekoliv na zemi. Další formulace přirozeného zákona určuje člověka a jeho důstojnost jako účel sám o sobě. V tomto případě však teroristé využili velkou skupinu osob a učinili z ní prostředek k dosažení svého cíle (účelu). Z textu Atty je patrné zřeknutí se racionality a přirozenosti člověka, jako sociální bytosti, tedy i apriorní podmíněnosti přirozeného zákona.

Maxima jednání obsažená v kategorickém imperativu předpokládají také regulaci vlastních idejí, které musí dosáhnout určitého konsenzu, aby tak bylo dosaženo spravedlnosti. Maxima, podle kterých je možné odůvodnit jednání, musí být uznány za spravedlivé. To v případě terorismu nelze, neboť nevychází z konsenzu, ale z preferencí.

4.2. ČEČENSKÁ VÁLKA A TERORISMUS

Čečenská válka spadá do dekády rozpadu Sovětského svazu, ale na pozadí několika dalších konfliktů v této oblasti byla nejkrvavější. Přinesla fatální ztráty na životech vojáků a civilistů na obou stranách konfliktu. Počátky konfliktu jsou dány snahou Čečenců po autonomii a využívání hospodářského potenciálu země (obchod s ropou).¹³⁵ Faktický začátek války se vztahuje k vyhlášení samostatnosti Čečenska prezidentem Dudajevem v roce 1994. První rusko – čečenská válka z let 1994 a 1996 je pak příkladem přechodu od původně legitimní obrany vlastního území k páchání teroristických útoků na náhradních civilních cílech.

Během těchto let zahrnala Čečenská partizánská armáda mnohem silnějšího agresora do defenzivy a osvobodila značnou část svého území. To vedlo Kreml

¹³⁴ KEPEL, G., *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, s. 102, ISBN 80-246-1217-8.

¹³⁵ GALLOVÁ, CH.; de WAAL, T. *Čečensko, vítězství a prohry*. Praha: Themis. 2000, s. 5, ISBN 80-85821-79-6.

k podepsání mírové smlouvy a vzniku nezávislého státu Čečenská republika Ičkeria. Vina za tento násilný konflikt, ve kterém ztráty na civilistech několikanásobně převýšily vojenské, byla dávána za vinu především „imperiálním ambicím Moskvy“¹³⁶

V této válce začal hrát svou roli islám jako mobilizační prvek sepijatosti národa. Prvotním cílem ale bylo autonomní Čečensko nezávislé na Ruské federaci. Zážitky z této války a její brutalita vedly k tomu, že se značná část veřejnosti přiklonila k radikálním formám islámu včetně teroristických akcí. Je nepopíratelné, že čečenský terorismus se stal součástí boje proti ruské okupaci.

Je to druh terorismu etnoteritoriálního charakteru, který spojuje obranu vlasti a etnika a jeho religiozitu. To, že je přiřazen primární náboženský rozměr, je věcí ruské propagandy.¹³⁷

První z velkých kontroverzních teroristických akcí bylo přepadení nemocnice ve městě Budonovsk 14. června 1995, kde zajali teroristé více než 1000 rukojmí. Cílem této akce, při které zahynulo 121 lidí, bylo vyburcovat ruskou veřejnost k odmítnutí války v Čečensku a společenský tlak na vládu v Moskvě. Sekundárně pak byla cílem tradice pomsty obecně zaměřená na všechny Rusy. Velitel akce Šamil Basajev prohlásil: „Myslel jsem si: co na tom záleží jakých prostředků užívám? Když jsou to Rusové, jsou to šakalové. Moji vlastní lidé jsou pro mě důležitější než tyhle ruské děti nebo ženy“¹³⁸

Není smyslem této práce popisovat celou událost, ani další spadající do oblasti čečenského terorismu. Snahou je aplikovat na událost možnost etického ospravedlnění a porovnání s principy *spravedlivé války*.

¹³⁶ SOULEIMANOV, E. Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 8, s. 37, ISSN 0543-7962.

¹³⁷ Tamtéž, s. 36-38.

¹³⁸ GALLOVÁ, CH.; de WAAL, T. *Čečensko, vítězství a prohry*. Praha: Themis. 2000, s. 229, ISBN 80-85821-79-6.

Pohnutky k teroristickému jednání.

Pohnutkou k teroristickým akcím v období první rusko-čečenské války, je způsob boje nepravidelných vojenských jednotek s účastí nevojenských bojovníků a silou ruské armády a charakterem útoku. V tomto případě musí slabší protivník volit taktiku partizánské války.

Cíle teroristických akcí.

Původním cílem byly vojenské síly okupantů, a v této fázi boje šlo v podstatě o partizánskou válku s prvky terorismu. Při dlouhodobém neúspěchu této taktiky (druhá rusko-čečenská válka) se cílem stává civilní obyvatelstvo Ruska jako náhradní objekt zájmu. Primární odpovědnost za válku sice nese ruská vláda, ale veřejnost si vládu zvolila a má tudíž svůj díl odpovědnosti.

Vykonavatelé teroristických akcí.

Polovojenské, partizánské jednotky s jasnou organizací, rozdělením úkolů a pravomocí. Jednotliví bojovníci jsou vnitřně silně motivováni jednak nábožensky, ale především osobně. Sirotci, vdovy, obyvatelé vypálených vesnic a další příbuzní zavražděných a padlých ve válce.

Aplikace principů spravedlivé války.

V první fázi tohoto konfliktu lze považovat ozbrojený odpor Čečenců za legitimní. A to i přes některé odlišnosti od principů *spravedlivé války*. Faktem je, že Čečensko bylo napadeno. Skutečnost, že v té době ještě patřilo k Ruské federaci není určující, neboť jako etnikum s ohraničeným státním útvarem má právo na sebeurčení a autonomii. Navíc samo proti Rusku nepodnikalo násilné akce, řízené vlastní autoritou. Právo na sebeobranu je tedy nezpochybněno.

Druhým faktorem je vedení odporu legitimní autoritou, lze sice zpochybnovat zvolení Dudajeva,¹³⁹ ale v případě odporu a v reakci na ruskou invazi již stálo

¹³⁹ GALLOVÁ, CH.; de WAAL, T. *Čečensko, vítězství a prohry*. Praha: Themis. 2000, s. 6, ISBN 80-85821-79-6.

obyvatelstvo za ním. Lze tedy konstatovat, že odpor vyhlásila autorita odpovědná za stát a jeho obyvatele.

Posouzení legality odporu sice vyžaduje schválení ozbrojeného boje Radou bezpečnosti OSN, ta ale není bezpodmínečná, a v případě nebezpečí z prodlení může stát přistoupit k sebeobraně sám. Schválení může být i dodatečné, stejně tak i zapojení ostatních států. Zde nacházíme první problémovou oblast. OSN žádnou rezoluci neschválilo, a i když požadovalo ukončení násilí, považovalo tuto válku za vnitrostátní záležitost Ruské federace. I přes tyto nejednoznačné skutečnosti se domnívám, že ozbrojený odpor Čečenců proti invazi lze v tomto principu posuzovat jako spravedlivý a legitimní.

Co již považuji za nezpochybnitelné vybočení ze zásad *spravedlivé války* je přenesení boje na území Ruské federace a volbu civilního obyvatelstva jako náhradních cílů. To snad může odpovídat proporcionalitě způsobených škod, ale záměna vojenského cíle za civilní je již aktem pomsty, a ne spravedlivé sebeobrany.

Tyto porovnávané skutečnosti vedou ke konstatování, že čečenský ozbrojený odpor vybočil ve své konečné fázi z mezí *spravedlivé války* a v násilném jednání zaměřeném na civilní cíle se jedná o neospravedlnitelný akt terorismu.

Etická komparace.

Jako první porovnáám čečenský terorismus s principy utilitarismu. Předpokládejme, že počátek ozbrojeného odporu byl ze strany čečenské vlády vnímán přísně utilitaristicky. Kdy po porážce a zahnání agresorů bylo možné očekávat posílení samostatnosti, rozvoj obchodu a bohatství země, plynoucí z prodeje ropy. Dudajev nepředpokládal masivní válku, ale spíše lokální střety jako přípravu pozic k jednání. Nečinnost a nekompetentnost moskevské administrativy, její neohrabané dosavadní pokusy o řešení situace na Kavkaze, mu dávali za pravdu.¹⁴⁰ Předpokladem bylo maximum dobra pro Čečensko za předpokladu malých ztrát.

¹⁴⁰ SOULEIMANOV, E. Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 8, s. 36-37, ISSN 0543-7962.

Tento počátek, který ještě nelze nazvat terorismem dle konkrétní definice, by v utilitaristickém posouzení pravděpodobně obstál. Jednání ve prospěch autonomie lze považovat za dobré samo o sobě, pokud s ním národ souhlasí. Obstojí i při uplatnění sociálního principu, kdy „legitimní“ autorita jednala sice ve svůj prospěch, ale ten měl být sekundárně i prospěchem celého národa. Hédonistický požadavek utilitarismu mohl být naplněn samostatnou správou věcí veřejných - tedy autonomní vládnutí a možnost ovlivňování vlastního osudu.

Zcela však selhal odhad následků jednání, kdy ozbrojený odpor přivedl celou oblast do válečného stavu. Toto zlo se dotklo především civilních obyvatel bez rozdílu národnosti. „...bombardování čečenských měst a obcí přinášela smrt v průměru dokonce více jejich ruským obyvatelům než čečenským a ingušským...“¹⁴¹ Navíc se násilí rozšířilo i za hranice Čečenska do Ruska a Dagestánu. Přísně utilitaristicky tedy nejde ospravedlnit ani toto počáteční jednání čečenského konfliktu, byť jeho původní myšlenka byla vedena vidinou a ziskem určité četnosti dobra. Druhá převážně teroristická fáze konfliktu již z hlediska utilitarismu neobstojí v žádném z jeho principů.

Mravní předporozumění.

Mravní předporozumění ve druhé fázi čečenského terorismu musíme uplatnit především na osoby jako takové, neboť ty svým jednáním naplňují spravedlivost, či zlo sociálních útvarů, které reprezentují. Vzhledem k již zmíněnému obsazení nemocnice s rukojmími v Buďonnovsku se zaměřím na osobu velitele akce Basajeva a některé jeho výroky:

- byl si jist, že z toho živ nevyjde, tak přikázal svým mužům brát zajatce, aby s sebou vzal na onen svět co nejvíc Rusů
- bylo to postaveno na taktice sebevraždy, který prezident by takovou akci dovolil

¹⁴¹ SOULEIMANOV, E. Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 8, s. 37, ISSN 0543-7962.

- Basajev požadoval, aby do nemocnice byli vpuštěni novináři...Rusové se vzpěchovali...Basajev rozkázal zastřelit první zajatce¹⁴²

Obecná představa morálního předporozumění se předpokládá u každé rozumové bytosti. Tou jistě Basajev byl a je tak samozřejmé, že byl obeznámen s tím, že bude konat zlo. Věděl, že jeho jednání je motivováno pomstou a v logické argumentaci odpovědnosti by neobstálo.

Dle jeho slov nejprve násilné výpady do Ruska odmítal, neboť si byl vědom toho, k čemu by to vedlo. Když ale Rusové začali likvidovat vesnice, ženy a děti, chtěl, aby Rusové také poznali, jak vypadá taková válka.¹⁴³

Ač byl veden silnou pohnutkou a zážitkem - usmrcením jeho příbuzných při bombardování, bez vědomí dalších velitelů naplánoval a uskutečnil teroristickou akci na území cizího státu. Byl si vědom následků nejen pro přímé účastníky (předpokládal, že všichni zemřou), ale i pro civilisty v Čečensku (odveta ze strany Rusů). Tuto cestu zvolil dobrovolně a k sobě vybral bojovníky stejného smýšlení. Z jeho vlastních slov je patrné, že v hypotetické diskusi s vlastním mravním úsudkem chápal porušení etických norem. Přesto akci uskutečnil.

Přirozený zákon, kategorický imperativ.

Z hlediska motivace byl Basajev veden étosem svých předků, kdy podle ústních podání vždy někdo z rodiny bojoval proti nepřítelům Čečenska za jeho samostatnost a nezávislost. Tato empiristická motivace hledající libost v étosu obětování se měla v jeho rozhodování zřejmě určující sílu. Zcela tak v sobě potlačil ideu přirozeného zákona a příkazy čistého rozumu jako povinnosti k obecnému lidství. Rukojmí se v jeho zajetí staly prostředkem k dosažení stanoveného cíle. Odebral jim tak jejich lidství a přiřadil roli prostředku – věci. Tím vědomě postavil své jednání i jednání celé skupiny mimo rámec etických mezí. Maxima jeho vůle tak nemohou být nikdy principem obecného zákonodárství.

¹⁴² GALLOVÁ, CH.; de WAAL, T. *Čečensko, vítězství a prohry*. Praha: Themis. 2000, s. 229-234, ISBN 80-85821-79-6.

¹⁴³ Tamtéž, s. 229.

4.3. IRÁK – SPRAVEDLIVÁ VÁLKA?

Jediné, čemu lze účinně předejít preventivní válkou, je mír.

*Harry Truman*¹⁴⁴

Doktrína spravedlivé války je sice obsažena v Chartě OSN, ale v mezinárodním měřítku má jen malou podporu. Explicitně ji využívá jen Izrael, za což bývá Valným shromážděním OSN kritizována. K obratu v tomto postoji dochází po útocích z 11. září 2001 v reakci na propojení globálního terorismu s tzv. zločinnými státy. Nová doktrína *Národní bezpečnostní strategie USA* z roku 2002 již reflektuje možnost preventivního úderu na stát podporující terorismus, dříve než budou schopni ohrozit USA nebo jejich spojence.¹⁴⁵

První praktickou realizací pak je válka v Iráku – *Operace Irácká svoboda*. Záminkou pro operaci se stala domněnka, že Irák vyvíjí zbraně hromadného ničení, a předpoklad, že je ochoten tyto zbraně předat nějaké teroristické organizaci. Pro možnost názorného posouzení situace předkládám krátký chronologický přehled událostí:

- 2002 USA a Velká Británie koncentrují síly v oblasti Perského zálivu
- Bush v projevu před Valným shromážděním OSN hovoří o spojení Al-Kaidy a Iráku
- OSN a Irák se dohodly na obnovení kontrol zbrojních inspektorů
- Kongres USA povoluje použití vojenské síly proti Iráku
- 2003 USA a Velká Británie předkládají zpravodajské informace o kontaktech Iráku s teroristy
- zbrojní inspekteři předkládají OSN zprávu: nenalezli důkaz o výrobě zbraní hromadného ničení
- Rusko, Německo a Francie navrhují pokračovat v diplomatických jednáních, odmítají použití vojenské síly
- 17. 3. 2003 požadavek na odstoupení a vzdání se Saddáma Husajna

¹⁴⁴ Harry Truman, prezident Spojených států amerických v letech 1945-1953.

¹⁴⁵ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 9, ISSN 0543-7962.

- 19. 3. 2003 zahájení vojenské operace proti Iráku¹⁴⁶

Tento přehled je nutný k dalšímu hodnocení a aplikaci kritérií *spravedlivé války* na tento do současnosti probíhající konflikt. Dalším předpokladem je srovnání a posouzení argumentace odpůrců a zastánců preventivní války v Iráku. Ta již byla vysvětlena v kapitole o *spravedlivé válce*, a proto na tomto místě použiji jen reflexi k dřívější argumentaci.

Zastánci této vojenské operace považují svou doktrínu za legitimní příklad *spravedlivé války*, a to z několika příčin.

Každý stát má právo na přiměřenou sebeobranu v případě ohrožení, a Spojené státy mají za to, že ohrožení ze strany Iráku je reálné. Tato sebeobrana je považována za spravedlivý důvod. V diskusi zastánců spravedlivý důvod trvá, neboť trvá vazba teroristických organizací na státy schopné předat jim zbraně hromadného ničení.

Proti právu na sebeobranu nelze nic namítat, je dáno Chartou OSN. V případě reálného ohrožení, pro případ preventivního úderu, však panují od počátku pochybnosti o jeho závažnosti, bezprostřednosti a intenzitě. Zbraně hromadného ničení se nenalezly, kontakty s teroristy se nepotvrdili.¹⁴⁷

Pokud se stane normou použití vojenské síly bez mandátu OSN, zakládá to nebezpečný precedent ohrožující legitimní světový řád a úsilí o dosažení světového míru.

K otázce odpovědnosti legitimní autority zastánci preventivní akce argumentují tím, že Rada bezpečnosti nebyla schopna vynutit naplnění rezolucí o odzbrojení. Proto USA (spojenci) přebírají tuto odpovědnost. Dále se odvolávají k dřívějším rezolucím z let 1990 a 1991, v nichž Rada bezpečnosti autorizovala použití vojenské síly při nesplnění požadavků.

U tohoto principu lze rozlišit legitimní autoritu dle časového hlediska a aktuálnosti zásahu. V případě nutné sebeobrany, tj. obrany po spáchání teroristického útoku nebo těsně před ním. Je legitimní autorita přenesena na vládu konkrétního státu a

¹⁴⁶ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 113-115, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹⁴⁷ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 9, ISSN 0543-7962.

později autorizována Radou bezpečnosti OSN (Afghánistán). V případě následného boje proti terorismu se však legitimní autorita musí vztahovat k autoritě mezinárodní. V opačném případě dochází ke zpochybnění této autority a k faktickému zpochybnění závaznosti mezinárodního práva. Pokud by suverénní státy rozhodovaly samostatně a jednostranně o cíli svého útoku, mohlo by to vést v preferenci politických potřeb a popření legitimacy vojenské akce.

Princip spravedlivé války vyžaduje, aby vojenské řešení bylo poslední možnou variantou řešení situace. Zastánci vojenské akce argumentují selháním celé řady rezolucí, vypovězením zbrojních inspektorů z Iráku a zdlouhavým diplomatickým procesem. V problematice vlastnictví zbraní hromadného ničení nestaví svou otázku „zda“ jsou přítomny, ale „kdy“ budou, a na této domněnce staví svá rozhodnutí.¹⁴⁸

Celá argumentace je tak postavena na hypotetickém předpokladu, že Irák chce získat zbraně hromadného ničení, a je jen otázkou času, kdy se mu to podaří. Je zde tedy patrné riziko, že stát vyhodnotí toto nebezpečí špatně, nebo do vyhodnocení projektuje své dřívější zkušenosti z jiné oblasti. Oprávněnost použití síly tak není možné relevantně ověřit. Navíc existence budoucího „kdy“ poukazuje i na možnost dalšího jednání a vojenská akce proto ještě nemůže být poslední možností dle principu *spravedlivé války*. V průběhu války se potvrdilo, že „sankce OSN uvalené na Irák v 90. letech skutečně přiměly režim Saddáma Husajna k odzbrojení, čímž dosáhly svého cíle,“¹⁴⁹

Hledisko proporcionality zastánci preventivní vojenské akce v Iráku poněkud opomíjejí. Nevyjadřují se k hypotetické míře hrozící škody a ke škodě následně způsobené vojenskou intervencí. Proporcionalitu nahrazují konceptem míru pro Irák a obnovou země po skončení vojenských operací.¹⁵⁰

Ověřit hledisko proporcionality v preventivní válce je téměř nemožné. A to již ze své podstaty. Preventivní úder vychází pouze z předpokládaných vizí a ty jsou většinou postaveny na nejhorší variantě, a tak mohou ospravedlnit v podstatě cokoliv.

¹⁴⁸ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 137, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹⁴⁹ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 10, ISSN 0543-7962.

¹⁵⁰ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 137, ISBN 978-80-7278-508-7.

„Příklad Iráku jasně demonstruje, že preventivní války, prezentované původně jako obranné, mají tendenci eskalovat a v konečném efektu vyústit třeba až ve svržení vlády, změnu politického systému nebo okupaci cílové země.“¹⁵¹

Tato krátká argumentace reflektuje názory zastánců preventivní války v Iráku, především Spojených států a Velké Británie. Mé porovnání těchto názorů s principy *spravedlivé války*, mě přivedlo k přesvědčení, že bezpečnostní strategie USA překročila v případě preventivní války v Iráku rámec *spravedlivé války* a nelze ji za takovou považovat. Argumenty k jednotlivým principům se opíraly primárně o zvyklosti a výklad národního státu a až sekundárně hledaly oporu v mezinárodní legislativě. Navíc některé argumenty byly založeny jen na hypotetických předpokladech. Ty se nakonec v praxi nepotvrdily.

4.4. LEGITIMNÍ AUTORITA – REFLEXE STANOVISEK

Nejzávažnější polemika v principech *spravedlivé války* je v současné době vedena o vymezení pojmu legitimní autorita. Od 20. století postupně klesá význam národního státu a se změnou starého řádu vyvstává otázka. Kdo je legitimní autoritou při vyhlášení *spravedlivé války*? Bude to nadále stát, regionální uskupení nebo mezinárodní organizace?

Stanoviska preferovaná konzervativci ve Spojených státech.

Z politicko-etické diskuse vedené k této problematice ve Spojených státech je patrná preference státní legitimní autority. Ta v případě váhání Rady bezpečnosti OSN sama přebírá odpovědnost za bezpečí svých občanů. Tato státní autorita se dle neokonzervativní administrativy vztahuje k vládě USA. Jediné mocnosti schopné realizovat *spravedlivou válku*, jako osvobození světa od totalitních režimů, a nastolení demokratických principů vlády. „Spojené státy mají bezprecedentní – a unikátní – sílu a vliv ve světě. Toto postavení je při zachování víry v principy svobody a v hodnoty svobodné společnosti spojeno s odpovědností, se závazky a s možnostmi, jež nemají

¹⁵¹ BÍLKOVÁ, V. Vzestup a pád doktríny preventivní války. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, s. 10, ISSN 0543-7962.

obdoby. Velká moc tohoto národa musí být využita k posílení převahy sil, které podporují svobodu.¹⁵²

Z prohlášení je patrné, že v případě potřeby považují Spojené státy sebe sama za legitimní autoritu, schopnou převzít odpovědnost za celé lidstvo. Tato argumentace vychází z přesvědčení o univerzalitě jediné správné „civilizace“, demokracie západního typu. V důkazech o ideji jediné identity svobody pokračuje etik George Weigel „...na rozdíl od jiných národů, jejichž kořeny vyrůstají z půdy kmene, rasy, etnika nebo řeči, Spojené státy jsou zemí, jejíž základy spočívají na ideji.“¹⁵³ Argumentace vnímá právo na prosazování vlastních (univerzálních) zájmů potřebnými prostředky. Tedy i použití síly bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN. Toto právo pochází z jasného rozpoznání dobra a zla, a povinnosti konat. V tomto pojetí má OSN jen jakýsi poradní hlas a možnost následné ratifikace již vedené války.

Dalším aspektem konzervativního pohledu je přesvědčení, že na válku jako projev politiky se morální kritéria uplatňovat nemají. Válka je tak chápána ryze utilitaristicky, bez ohledu na ostatní morální kritéria. „Během války hraje nejdůležitější roli síla a národní bezpečnost států, které jsou motivovány ekonomickou silou a touhou po nadvládě nad ostatními.“¹⁵⁴ Celá koncepce amerických konzervativců vychází z chápání války jako ryze účelového dění. Ta sice má etický a legitimní základ, ten ale vychází pouze z „legitimity“ síly.

Reflexe konzervativních stanovisek.

Určení legitimní autority, jako klíčový problém současných diskusí, nelze posuzovat jen na základě utilitaristických soudů. Je nutné ho chápat v širších souvislostech, s vazbou na útok a sebeobranu v časovém horizontu.

¹⁵² HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 119, ISBN 978-80-7278-508-7.

¹⁵³ Tamtéž, s. 117.

¹⁵⁴ ROSŮLEK, P. a kol. *Politická filozofie, aktuální problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 159, ISBN 978-80-7380-080-2

Primárně se příslušnost legitimní autority vztahuje k vládě státu, v přímé reakci na teroristický útok. Ve smyslu principů spravedlivé války má vláda odpovědnost za obecné blaho a bezpečnost svých občanů. V přímém odvracení konkrétního nebezpečí tedy není pochyb a legitimní autorita je totožná s vládou napadeného státu. To odpovídá i pojetí mezinárodního práva, dle článku 51 Charty OSN.¹⁵⁵

Problém s určením legitimní autority nastává v následném boji proti původci útoku. V případě, že je nebezpečím ohroženo více států, stává se nebezpečí globálním. V takovém případě končí výkon legitimní autority jednoho státu a odpovědnost za následnou sebeobranu přebírá mezinárodní autorita (Rada bezpečnosti OSN). „Důvodem je pouze subsidiární charakter práva na sebeobranu na úrovni jednoho státu ve vztahu k monopolu použití vojenské síly v rámci celosvětové struktury, který je podle Charty OSN garantován pouze Radě bezpečnosti OSN.“¹⁵⁶

Odlišným principem určení legitimní autority je situace, v níž konkrétní stát podporuje nebo účelově nepotírá činnost teroristických organizací na svém území. V takovém případě, a za splnění ostatních podmínek, lze použít vojenskou sílu k odvracení nebezpečí. Nejedná se však již o přímou sebeobranu, ale o preemptivní opatření k zachování míru. Jelikož se jedná o hraniční formu ještě přípustné obrany, musí být jejím garantem mezinárodní společenství. Rozhodnutí k preemptivní vojenské akci vyžaduje posouzení nejvyšší kompetentní autority, jíž je Rada bezpečnosti.

Na základě zjištěných skutečností se domnívám, že není možné vycházet z pojetí legitimní z autority jednoho státu. Výjimkou jsou případy přímé sebeobrany. Stát ve svém rozhodování vychází primárně ze svých politických a ekonomických preferencí. Jeho rozhodování, ač je vedeno dobrým úmyslem, nedosahuje širšího spektra perspektiv budoucnosti. Mezinárodní autorita naproti tomu obsahuje širší povědomí a politickou rozmanitost jednotlivých států. Její rozhodování je tak vedeno obecnou snahou o dosažení hodnot spravedlnosti, svobody a pravdivosti.

¹⁵⁵ *Informační centrum OSN v Praze*[on-line]. San Francisko: 1945 [cit. 2011-02-21]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

¹⁵⁶ HOLUB, T. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 162, ISBN 978-80-7278-508-7.

ZÁVĚR

V této práci jsem se snažil po podrobnější poznání motivací, metod a praktického opodstatnění násilného jednání v prosazování zájmů, ať již regulérních států, etnických menšin či náboženských směrů a hnutí. Původní plán byl věnovat se pouze terorismu jako takovému, jeho příčinám, následkům a možnosti vymezit jeho činy v nějaké konkrétní etické dimenzi.

V práci jsem se snažil nejdříve vyjasnit základní pojmy vztahující se k tématu. Je to část, ve které se zabývám současným bezpečnostním a politickým prostředím, historickým pozadím a možnými zdroji konfliktů. V této obecné části charakterizují také metody a postupy teroristů, jejich finanční a lidské zdroje a zabývám se ideologií terorismu. Důležitý pro mě byl také faktor, jakým nahlíží na terorismus západní civilizace a jak hodnotí jeho projevy.

Při hledání jednotlivých zdrojů terorismu jsem musel, alespoň v krátkosti, charakterizovat jeho primární cíle dle druhových kritérií. Práce tak obsahuje nástin některých historických i současných teroristických idejí. Např. terorismus levicový, pravicový, sociální, politický, etnický, teritoriální a náboženský. K těmto idejím jsem považoval za nutné přiřadit i konkrétní neznámější teroristické organizace, jejich cíle, historii a současnost.

Jelikož je jedním z cílů práce etická komparace konkrétních teroristických činů a jejich možné mravní odůvodnění a obhajoba, považoval jsem za přínosné v krátkosti charakterizovat výchozí etické teorie, ze kterých jsem pak při komparaci čerpal. Při práci s tématem jsem se pokusil dospět k poznání teorie *spravedlivé války*, která měla pro další směřování práce zásadní význam. Její důležitost spočívá především v koncentraci legislativních, legitimních, politických, etických a sociálních principů, které obsahuje. Z této koncentrace pak čerpá její pomyslná priorita nad teoriemi pouze etickými či politickými.

Již při poznávání používaných definic terorismu jsem došel k přesvědčení, že nejen samotný terorismus, ale i obecně uznávaný válečný stav obsahuje mnohé průsečíky, na kterých se terorismus a válka setkávají. Není vždy snadné obě kategorie

od sebe rozlišit. Oba dva pojmy mají svou stránku ideovou, ve které se střetávají na poli primárního opodstatnění násilného jednání. A dále stránku praktickou, ve které dochází k odlišení v podstatě stejného jednání (násilí proti životu a destrukci infrastruktury) na základě jejího legitimního zdůvodnění.

Dalším zdrojem, který mi umožnil rozlišení obou pojmů, bylo jejich posouzení na základě srovnání s některou z etických teorií. Právě aplikace těchto teorií byla základem pro ověření hypotézy, zda lze najít pro teroristické jednání možnost etického a mravního odůvodnění. Práci jsem započal s hypotézou, že to možné je. Toto přesvědčení posílilo i zkoumání některých válečných konfliktů, které byly posuzovány jako oprávněné vedení války, a ve kterých docházelo k jednáním s charakterem terorismu a teroru.

Aplikací etických teorií a principů *spravedlivé války* na konkrétní teroristické akce jsem dospěl k závěru, že na mnou vybraných případech se zvolená hypotéza nepotvrdila. Vybrané příklady nesplňovaly vždy několik povinných atributů umožňujících mravní a etické ospravedlnění, byť se v jejich základu nacházela legitimní skutečnost opravňující zahájit konkrétní jednání. Legitimita jednání se tak stávala vůdčí motivací a ospravedlněním zvolených prostředků. Což ve většině etických teorií není akceptovatelné.

Překvapením pro mne bylo uplatnění principů *spravedlivé války* na preventivní válku vedenou Spojenými státy a jeho spojenci v Iráku. Kdy, i přes logickou argumentaci stoupenců vojenské akce, jsem srovnáním faktů předkládaným na podporu války a jejich komparací s principy *spravedlivé války*, došel k negativnímu stanovisku. Dle mého závěru, jde v tomto případě o vybočení z mezí mezinárodního práva a oslabení autority OSN, což může v budoucnu narušit uznávaný světový řád.

To, že se nepotvrdila má hypotéza o možnosti etického odůvodnění mnou zvolených příkladů ještě neznamena, že takové jednání neexistuje nebo neexistovalo v minulosti. Rozsah práce mi neumožňuje hledat etické opodstatnění násilí v nepřehledném množství jednotlivých skutků. Proto jsem zvolil opačný postup a na několika

konkrétních skutcích zasazených do obecného rámce hnutí či organizace jsem demonstroval jeho etický rámec.

Nenalezení konkrétní etické teorie, která by tyto skutky mohla ohodnotit kladně, mě vede k přesvědčení, že prosazovat zájmy násilím je formou nesprávně projeveného lidství, a je přípustné jen v nejzávažnějších a ojedinělých případech. Pokud je již nutné prosadit násilím oprávněný zájem státu, etnika nebo nějakého uskupení, je základním požadavkem legality jednání schválení takové akce uznávanou mezinárodní autoritou.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOGAFIE

- [1] ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994, ISBN 80-7113-111-3.
- [2] AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*. Praha: Oikoymenh, 2003, ISBN 80-7298-075-0.
- [3] BAŠTA, P., *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, ISBN 80-85959-47-X.
- [4] BELLAMY, A. J., *Fighting terror ethical dilemmas*. London: GBR Zed Books, 2008.
- [5] BONHOEFFER, D. *Etika*. Praha: Kalich, 2007, ISBN 978-80-7017-047-2.
- [6] ČEJKA, M. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, ISBN 978-80-87029-19-0.
- [7] DANČÁK, B. *Perspektivy západní civilizace pět let globálního terorismu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, ISBN 80-210-4003-3.
- [8] DAŇKOVÁ, Š. *RAF-Frakce Rudé armády*. Praha: NLN, 2006, ISBN 978-80-7106-0017.
- [9] *Filosofický slovník*. Olomouc: nak. Olomouc, 1998, ISBN 80-7182-064-4.
- [10] GALLOVÁ, C.; de VAAL, T., *Čečensko vítězství a prohry*. Praha: Themis, 2000, ISBN 80-85821-79-6.
- [11] GRAY, J., *Al Kajda a co to znamená být moderní*. Praha: Mladá fronta, 2005, ISBN 80-204-1270-0.
- [12] HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda. 1994, ISBN 80-205-0363-3.
- [13] HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, ISBN 978-80-87212-23-3.
- [14] HOLUBEC, S. *Válka, mír a politická moc*. Praha: Svoboda servis, 2009, ISBN 978-80-86320-59-5.
- [15] HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací-boj kultur a proměna světového řádu*, Praha: Rybka Publisher, 2001, ISBN 80-86182-49-5.
- [16] CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-098-6.

- [17] CHOMSKY, N. *II. 9*. Praha: Mezera, 2003, ISBN 80-903259-0-4.
- [18] CHOMSKY, N. *Hegemonie nebo přežití, americké tažení za globální nadvládou*. Praha: Mladá fronta, 2006, ISBN 80-204-1351-0.
- [19] CHOMSKY, N. *Intervence*. Praha: Knižní klub, 2008, ISBN 978-80-242-2143-4.
- [20] CHOMSKY, N. *Moc a teror*. Praha: Mezera, 2007, ISBN 978-80-903259-0-6.
- [21] JUERGENSMEYER, M. *Teror v mysli boží*. Brno: Centrum pro studium demokracie a svobody, 2007, ISBN 978-80-7325-109-3.
- [22] KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum, 1990, ISBN 80-218-0051-8.
- [23] KEPEL, G. *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80-246-1217-8.
- [24] KOHÁK, E., *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon, 2004, ISBN 80-86429-35-0.
- [25] KOCH, R. E., *Atomové zbraně pro al-Káidu*. Praha: Ikar, 2006, ISBN 80-249-0770-4.
- [26] MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, ISBN 80-903333-8-9.
- [27] MENDEL, M. *S puškou a koránem*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR, 2008, ISBN 80-85425-63-5.
- [28] NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-195-3.
- [29] NEVŘALA, J. *Forenzní psychologie*. Ostrava: Ostravská univerzity v Ostravě, 2003, ISBN 80-7042-260-2.
- [30] NOVOTNÝ, Z. *David Hume a jeho teorie vědění*. Olomouc: Votobia, 1999, ISBN 80-7198-366-7.
- [31] SCRUTON, R. *Západ a ti druzí*. Brno: Barrister & Principal, 2007, ISBN 978-80-7364-042-2.
- [32] ROSŮLEK, P.; a kol. *Politická filozofie, aktuální problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-080-2
- [33] SOROS, G. *Věk omylnosti, důsledky války s terorem*. Praha: Evropský literární klub, 2007, ISBN 978-80-86316-75-8.
- [34] SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion, 1996, ISBN 80-85858-30-4.

- [35] Zákon č. 40/2009Sb., *Trestní zákoník*. Ostrava: Sagit, 2010, ISBN 978-80-7208-782-2.

PERIODIKA

- [1] EICHLER, J. Evropská fronta globálního terorismu. *Mezinárodní politika*. 2005. roč. 29, č. 10, ISSN 0543-7962.
- [2] FORMÁNEK, J., Džihád vedený srdcem, *Respekt*, 2010, roč. 21, č. 47, ISSN 0862-6545.
- [3] KREJČÍ, O. Mezinárodní terorismus. *Mezinárodní politika*. 1996, roč. 20, č. 11, ISSN 05437962.
- [4] MAKARIUSOVÁ, R., Starý a nový Tálibán, *Mezinárodní politika*. 2009, roč. 33, č. 11-12, ISSN 0543-7962.
- [5] OLŠA, J., Nábožensko-zvykové pozadí terorismu v Pákistánu. *Mezinárodní politika*. 2009, roč. 33, č. 11-12, ISSN 0543-7962.
- [6] SOULEIMANOV, E., Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu, *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 8, ISSN 0543-7962.
- [7] ŠEDIVÝ, J. Nové paradigma terorismu. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č. 1, ISSN 0543-7962.
- [8] ŠMIHULA, D. Súčasný medzinárodný terorismus. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, ISSN 0543-7962.
- [9] VIGAŠOVÁ, D. Globálny terorizmus ako dosledok globalizácie. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 9, ISSN 0543-7962.
- [10] ZBOŘIL, Z. Média ve službách terorismu. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 7, ISSN 0543-7962.
- [11] Pět let od zahájení války v Iráku. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 3, ISSN 05437962.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- [1] Informační centrum OSN v Praze[on-line]. San Francisko: 1945 [cit. 2011-02-21].
Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.
- [2] Informační centrum OSN v Praze[on-line]. San Francisko: 1948 [cit. 2011-02-21].
Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

ABSTRAKT

ŠŤASTNÝ, M. *Terorismus - etické meze v prosazování zájmů*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce R. Míčka.

Terrorism, war- ethical boundaries in the enforcing of interests.

Klíčová slova: globalizace, terorismus, teroristické akce, teroristické organizace, mrav, morálka, etika, fundamentalismus, křesťanství, islám, mír, přirozený zákon, utilitarismus, spravedlivá válka, násilí, Al-Kaida, OSN

Keywords: globalization, terrorism, terrorist actions, terrorist organizations, custom, morality, ethic, fundamentalism, Christianity, Islam, peace, natural law, utilitarianism, just war, violence, Al-Qaeda, United Nations.

Tato práce se zabývá současným terorismem a jeho významem v globalizovaném světě a možnostmi etického ospravedlnění násilí. Teoretická část vymezuje současný terorismus, jeho terminologii, politické a sociální prostředí. Dále popisuje druhy a metody terorismu, jeho historii a některé teroristické organizace a jejich cíle. Porovnává také terorismus a válku jako takovou v oblastech, ve kterých se protínají. V dalších kapitolách představuje výchozí etické teorie, o které se bude opírat morální posuzování násilného prosazování zájmů. V teoretické části je také vysvětlen pojem *spravedlivé války*, její základní principy a závazné atributy.

Praktická část obsahuje charakteristiku tří zvolených aktuálních konfliktů: útoky Al-Kaidy na USA z 11. září 2001, čechenskou válku za autonomii a současnou faktickou okupaci Iráku spojeneckými vojsky. Na základě získaných poznatků provedené komparace těchto konfliktů a aplikace principů *spravedlivé války* se potvrdila stanovená hypotéza, že lze některé akty násilí eticky ospravedlnit na základě uplatnění zásad *spravedlivé války*. Toto ospravedlnění se však vztahuje jen k pojmu *ius ad bellum*, právu bránit se s použitím násilí. V oblasti *ius in bello*, práva ve válce, se hypotéza

nepotvrdila a konkrétní praktické násilné jednání nespĺňovalo některý ze základních principů *spravedlivé války*.

The diploma thesis deals with the terrorism and war, their meaning in the globalised world and with the possibility of ethical justification of violence. Theoretical part delineates terrorism, its terminology and political and social environment. It describes kinds and methods of terrorism, its history and some of the terrorist organizations with their goals. The thesis also compares terrorism and war in the parts where they intersect. In the next chapters it presents original ethical theories which would be supported by the moral assessment of violent enforcing of interests. There is explained the term of *just war*, its basic principles and obligatory attributes.

Practical part characterize three chosen actual conflicts: the Al- Qaeda attacks on the United States from 11th September, 2001, Chechnya war for its autonomy and current factual occupation of Iraq by allied forces. Legitimate setting in the sense of *ius ad bellum*, the right to defend by the use of violence, was not mostly deconstructed. In the area of *ius in bello*, the right in the war, the hypothesis was not verified and the particular violent action did not fulfill some of the basic principles of *just war*.